

Redovisning av uppdrag om att införa central rättning av nationella prov

U2021/03346

Härmed redovisar Skolverket sitt uppdrag (U2021/03346) om att lämna förslag på hur central rättning av digitala nationella prov kan införas.

Sammanfattning

Skolverket har haft regeringens uppdrag att utreda hur central rättning av nationella prov i svenska, svenska som andraspråk och engelska kan införas (U2021/03346). I denna rapport redovisas resultatet av Skolverkets utredning.

Enligt beskrivningen av uppdraget bör ett system för central rättning av digitala nationella prov syfta till att bedömningen av nationella prov blir mer likvärdig, vilket i förlängningen kan stödja en rättvis och likvärdig bedömning på nationell nivå. Det är också viktigt att systemet utformas så att det vinner legitimitet bland de lärare som vid betygssättningen särskilt ska beakta resultatet på nationella prov. Systemet bör också utformas så att lärares bedömarkompetens kan upprätthållas. Vidare bör ett system för central rättning medföra en minskad arbetsbelastning för lärare som undervisar i de aktuella ämnena.

Mot bakgrund av detta föreslår Skolverket ett system för central rättning som sammanfattningsvis utformas på följande sätt:

- Central rättning införs i nämnd ordning för:
  - svenska, svenska som andraspråk kurs 3 och engelska kurs 6 i gymnasieskolan
  - svenska, svenska som andraspråk och engelska årskurs 9 i grundskolan
- Skolverket vill utreda hur central rättning av nationella prov inom den kommunala vuxenutbildningen (komvux) skulle kunna utformas. Om utredningen hittar en god lösning för hur central rättning kan organiseras införs central rättning också för de proven.
- Central rättning ska enbart omfatta de delprov som prövar skriftlig produktion. Ansvaret för att bedöma muntliga delprov samt de kortsvarsuppgifter som inte kan rättas automatiskt ligger även fortsättningsvis på skolorna.
- Central rättning bör införas stegvis i Skolverkets kommande digitala provtjänst och med början för proven på gymnasial nivå i svenska och svenska som andraspråk kurs 3 och i engelska kurs 6 höstterminen 2027. Systemet är fullt utbyggt 2029.
- Central rättning bör följa det stegvisa införandet av digitala nationella prov enligt följande: De två första åren med digitala prov rättas proven lokalt för att ge samtliga lärare möjlighet att bekanta sig med de grundläggande principerna för bedömning utifrån Skolverkets systemramverk¹ och hur digital bedömning i Skolverkets provtjänst går till. Tredje året testar Skolverket central rättning av ett begränsat antal elevprestationer av de aktuella delproven. Fjärde året genomförs central rättning av samtliga elevprestationer från aktuella delprov.

---

¹ Skolverket (2017). *Skolverkets systemramverk för nationella prov*.
<https://www.skolverket.se/publikationer?id=3890>

- Skolverket föreslår att myndigheten organiserar ett nationellt system med team för digital sambedömning av centrala bedömare, där en huvudbedömare leder vart och ett av teamen.
- Skolverket föreslår att centrala bedömare och huvudbedömarna ska vara legitimerade och ämnesbehöriga lärare för aktuell årskurs. De föreslås utföra bedömningen som en arvoderad bisyssla, anlitate direkt av Skolverket.
- Skolverket ska tillhandahålla bedömarutbildningar både för de lärare som ska fungera som centrala bedömare och de som rekryteras som huvudbedömare.
- Lärarnas bedömarkompetens upprätthålls genom att delproven för muntlig framställning samt korta frisvarsuppgifter fortfarande bedöms lokalt, men också genom att kompetensutveckling inom bedömning och betygssättning kan bli meriterande inom ramen för det planerade professionsprogrammet för lärare.

De förslag för central rättning som Skolverket lägger fram bedöms ha flera konsekvenser. Skolverket beskriver konsekvenser dessa i kapitel 7, och nedan sammanfattas några väsentliga konsekvenser av förslagen:

- Förutsättningarna stärks för en likvärdig bedömning av nationella prov i de ämnen som omfattas.
- Central rättning kan minska arbetsbelastningen totalt sett för lärargruppen som berörs av centralt rättade nationella prov, men arbetsbelastningen ökar för lärare som ingår i systemet med att bedöma nationella prov centralt.
- Skolverkets förslag till central rättning bygger på att legitimerade och ämnesbehöriga lärare åtar sig uppdrag som centrala bedömare. Om Skolverket inte kan rekrytera tillräckligt med bedömare kan det aktuella provet istället behöva rättas lokalt.
- Det finns en risk att sambedömning av nationella prov på lokal nivå minskar, det vill säga inom skolor och hos huvudmän. Men lärare som åtar sig uppdrag som centrala bedömare får sambedöma blandade elevprestationer från olika skolor tillsammans med lärare från hela landet.
- Uppdraget som central bedömare och huvudbedömare kan vara meriterande och därmed kan systemet bidra till att höja läraryrkets status och attraktionskraft.
- Systemet bedöms kosta omkring 14 miljoner kronor att införa och därefter årligen cirka 92 miljoner kronor i drift. Om fler prov ska omfattas av systemet för central rättning än vad Skolverket föreslår, kommer kostnaderna att öka.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning	3
Inledning.....	5
Uppdraget.....	5
Planering och beredning av uppdraget.....	6
Intervjuer med sakkunniga och företrädare för elever, lärare, rektorer och huvudmän.....	6
Kvalitetssäkring i uppdraget	6
1 Bakgrund	7
1.1 Nationella prov ska stödja en likvärdig och rättvis betygssättning.....	7
1.1.1 På vilket sätt brister betygssättningen i likvärdighet?	8
1.1.2 Provens syfte styr bedömningsanvisningarnas utformning.....	8
1.1.3 Sambedömning kan öka likvärdigheten i bedömning av nationella prov	9
1.1.4 Tillit till kvaliteten på central rättning är en förutsättning för att beakta provresultaten	10
1.2 Central rättning – en utblick	12
1.3 Nationella prov som omfattas av uppdraget	13
2 Införande av central rättning.....	16
2.1 Nationella prov i svenska och svenska som andraspråk kurs 3 och engelska kurs 6 i gymnasieskolan samt prov i grundskolans årskurs 9 föreslås för central rättning.....	16
2.2.1 Nationella prov i grundskolans årskurs 6 samt prov i svenska och svenska som andraspråk kurs 1 och engelska kurs 5 i gymnasieskolan föreslås inte ingå i systemet för central rättning.....	16
2.2.2 Central rättning av nationella prov inom den kommunala vuxenutbildningen bör utredas vidare.....	17
2.2 Ett delprov av digitala nationella prov bör bedömas centralt.....	18
2.2.1 Partiell bedömning.....	19
2.3 Statens institutionsstyrelse och Kriminalvården undantas	19
2.5 Central rättning i fler ämnen.....	20
3 Organisation, utbildning och rekrytering av centrala bedömare	21
3.1 Organisationsmodell för arbetet med central rättning.....	21
3.1.1 Central rättning som en del av lärares tjänst skulle minska Skolverkets kontroll över kvalitet och likvärdighet	22
3.1.2 Central rättning som bisyssla ger en reliabel bedömning och minskad arbetsinsats på skolan	22
3.2 Legitimation och behörighet i ämnet krävs för att arbeta som central bedömare.....	22
3.3 Central rättning kvalitetssäkras med sambedömning online i team som leds av en huvudbedömare	23
3.3.1 Teamen leds av huvudbedömare.....	24
3.3.2 Verktyg för kvalitetssäkring av bedömningen	24
3.4 Utbildning av centrala bedömare	24

3.5	Kvalitetskrav på huvudbedömare	26
3.6	Centrala bedömare anlitas av Skolverket	26
3.7	Processen för central rättning steg för steg	27
3.7.1	Process för överklagan	28
4.	Åtgärder för att bibehålla lärares bedömarkompetens.....	29
4.1	Åtgärder för att utveckla bedömarkompetensen på skolorna.....	29
4.1.1	Kompetensutveckling genom deltagande i systemet med central rättning	29
4.2.2	Begränsade möjligheter till kompetensutveckling genom återkoppling av centralt bedömda prov.....	30
4.3	Kompetensutveckling via det planerade professionsprogrammet	30
5.	Organisation för central rättning	32
5.1	Ansvar för central rättning bör ligga på Skolverket	32
5.2	Nya tjänster behöver inrättas på Skolverket	33
5.3	Förändring av perioder för bedömning under året	33
5.4	Behov av föreskrifter med mera som reglerar central rättning.....	34
6	Tidplan för införande av central rättning	35
6.1	Central rättning och extern bedömning på 100 försöksskolor	35
6.2	Test i mindre skala.....	36
6.3	Övergripande tidplan för aktiviteter inför införandet av central rättning.....	36
6.4	Implementering av central rättning nationellt	37
7	Konsekvensanalys av förslagen.....	39
7.1	Pedagogiska konsekvenser	39
7.1.1	Konsekvenser för undervisningen	40
7.1.2	Konsekvenser för sambedömning av elevprestationer på skolor.....	40
7.1.3	Konsekvenser för lärares arbetsbelastning.....	40
7.2	Organisatoriska konsekvenser	41
7.2.1	Rekryteringen av tillräckligt många bedömare är en förutsättning.....	41
7.4	Kostnaderna för förslaget.....	43
7.4.1	Ersättning för bedömning av prov.....	43
7.4.2	Utveckla bedömarutbildningar.....	44
7.4.3	Implementeringsinsatser i samband med införandet.....	44
7.4.4	Lönekostnad för organisation av central rättning	44
7.3.7	Sammanställning av kostnader.....	45
7.4	Konsekvenser för eleverna.....	45
7.5	Avslutande diskussion.....	46

Inledning

Uppdraget

I regeringsuppdraget *Ändring av uppdraget att digitalisera de nationella proven med mera* U2021/03346, ska Skolverket föreslå hur central rättning av betygsstödjande digitala nationella prov i ämnena svenska, svenska som andraspråk och engelska kan utformas.

I uppdraget ingår att kartlägga de åtgärder som krävs för att central rättning ska kunna införas och föreslå en organisation för en sådan funktion. Organisationen ska inrättas inom en befintlig statlig myndighet eller som ett självständigt organ. Uppdraget omfattar även att föreslå en tidplan för den period under vilken central rättning ska införas. Skolverket ska också redovisa förutsättningarna för ett sådant införande samt pedagogiska, organisatoriska och ekonomiska konsekvenser, inklusive kostnader för införande och drift. Om Skolverkets förslag innebär att lärare fränkopplas från bedömningen av hela eller delar av nationella prov ska myndigheten hitta lösningar för att på andra sätt utveckla lärarnas bedömarkompetens.

Förslaget som presenteras här syftar till att öka likvärdigheten i bedömning av de nationella proven och lätta på lärarnas arbetsbörda kring arbetet med de nationella proven samtidigt som lärares bedömarkompetens kan bibehållas.

Skolverket har tidigare haft i uppdrag att utreda och ge förslag på hur central rättning kan införas. Uppdraget redovisades till regeringen hösten 2020 (U2019/03690). Där föreslog myndigheten att som ett första steg införs central rättning för de nationella proven i svenska och svenska som andraspråk i årskurs 9 samt svenska och svenska som andraspråk kurs 1 och kurs 3 i gymnasieskolan. Skolverket föreslog att det skulle ske i samband med att proven digitaliserades.

Förutsättningar och konsekvenser av ett införande av central rättning utreddes på en mer generell nivå i 2020 års redovisning. De olika ställningstaganden som Skolverket gjorde då fördjupas och kompletteras i denna rapport. För att undvika upprepningar av text hänvisas genomgående till 2020 års redovisning där det är relevant.²

Central rättning av de aktuella nationella proven ska, enligt regeringsuppdraget, genomföras i den provtjänst för digitala nationella prov som fortfarande är under uppbyggnad. Det gör att det är svårt att överblicka hur central rättning av digitala nationella prov kommer att fungera i detalj. Erfarenheter från arbetet med att digitalisera de nationella proven visar också att det är svårt att förutse hur mycket tid och resurser ett projekt av den här storleken kommer att kräva. Det förslag

---

² Skolverket (2020) *Redovisning av uppdrag att införa central rättning av nationella prov* (U2019/03690).

som Skolverket nu redovisar kan komma att behöva modifieras och utredas vidare under planeringsfasen av ett införande av central rättning.

I denna rapport redovisar Skolverket en bakgrund till myndighetens förslag (kapitel 1), ett förslag till ett införande av central rättning (kapitel 2), ett förslag till hur bedömare kan organiseras och rekryteras för uppdraget (kapitel 3), hur bedömarkompetens kan utvecklas (kapitel 4) samt hur genomförandet av central rättning kan organiseras (kapitel 5) enligt en tidplan för införandet (kapitel 6). Avslutningsvis redovisas konsekvenser av ett införande av central rättning med en kostnadsberäkning (kapitel 7).

Planering och beredning av uppdraget

Beredningen av uppdraget har dokumenterats i ett internt uppdragsdirektiv, som preciserar uppdragets omfattning och konkretiserar de frågor som skulle beredas.

Läroplansavdelningen har genom enheten för nationella prov varit ansvariga för genomförandet av utredningen. Som stöd i arbetet har de två uppdragsledningarna haft en arbetsgrupp med representanter från Skolverkets skolutvecklingsavdelning, analysavdelning, kommunikationsavdelning, avdelning för verksamhetsstöd samt från generaldirektörens stab.

Intervjuer med sakkunniga och företrädare för elever, lärare, rektorer och huvudmän

Inom ramen för utredningen har vi haft möten med sakkunniga inom området betyg och bedömning, nationella prov och den provtjänst som Skolverket utvecklar i samband med digitaliseringen av de nationella proven. De sakkunniga är tjänstepersoner vid Skolverket, Skolinspektionen och Specialpedagogiska skolmyndigheten. Arbetsgruppen har också samrått med representanter för de lärosäten som har Skolverkets uppdrag att konstruera nationella prov i svenska, svenska som andraspråk och engelska, erfarna ämneslärare samt företrädare för huvudmännens intresseorganisationer, de fackliga lärarorganisationerna och för elevorganisationerna. En sakkunnig från det danska Børne- og undervisningsministeriet har också intervjuats. Utöver samråden ovan har vi också fört dialoger med representanter för huvudmän, rektorer och lärare inom ramen för den försöksverksamhet som är kopplad till införandet av digitala nationella prov. Samrådena har varit betydelsefulla både för att identifiera möjliga sätt att utveckla och organisera ett system för central rättning och för att ringa in områden som behöver belysas i konsekvensanalysen.

Kvalitetssäkring i uppdraget

Vi har löpande kvalitetssäkrat utredningsarbetet genom att ha en nära dialog med myndighetens avdelningar. Olika infallsvinklar på problemområdet har också löpande inhämtats från aktörer utanför myndigheten, bland annat genom intervjuerna med de sakkunniga. I arbetets slutskede har vi kvalitetssäkrat arbetet genom Skolverkets interna kvalitetssäkringsrutiner.

1 Bakgrund

Central rättning av vissa nationella prov kommer att ta stora resurser i anspråk. Därför är det viktigt att utreda hur stort behovet av central rättning är och vilken vetenskaplig grund som Skolverket kan vila ställningstaganden på. I uppdraget behöver Skolverket vidare ta hänsyn till de aktuella nationella provens utformning samt den provtjänst som ska användas för digitala nationella prov. Slutligen finns erfarenheter om central rättning att hämta bland annat från våra nordiska grannländer.

1.1 Nationella prov ska stödja en likvärdig och rättvis betygssättning

I 2020 års redovisning konstaterade Skolverket att central rättning av nationella prov kunde möta flera behov, men att det viktigaste var att främja likvärdigheten i bedömningen av nationella prov och därmed stärka lärares förutsättningar att sätta likvärdiga betyg. Från och med 2018 har de nationella proven i årskurs 6 och 9 samt gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen också ett enda syfte, att stödja en likvärdig och rättvis betygssättning. Läraren ska dessutom särskilt beakta resultatet på ett nationellt prov. Det innebär att provresultatet ska väga tyngre än andra enskilda underlag när läraren gör en allsidig utvärdering av elevens kunskaper vid betygssättning.

Central rättning kommer, för det fall att det införs, att genomföras inom ramen för ett digitalt provsystem, vilket i sin tur innebär att de förändringar av provsystemet som Skolverket fick i uppdrag att genomföra i samband med digitaliseringen är på plats.³ Provsystemet kvalitetssäkras genom ett övergripande systemramverk⁴ och programverk för varje prov. Enligt systemramverket kommer de lärosäten som konstruerar de nationella proven genomföra studier av hur en god bedömaröverensstämmelse kan upprätthållas. En ny modell för provbetyg införs också stegvis i proven från och med läsåret 2022/2023. Det innebär att delprovsbetyg inte ges, där de förekommer idag. Elevprestationer i delproven genererar i stället alltid ett antal poäng. Poängen från de olika delproven summeras till en totalpoäng som ger ett visst provbetyg. Sedan 2018 har det också varit obligatoriskt att skriva uppsatser i nationella prov på dator för årskurs 9 och på gymnasial nivå. I samband med detta infördes även aidentifiering av uppsatserna vid bedömning, så att bedömaren inte vet vilken elev som skrivit texten. Avsikten med aidentifiering är att bedömaren endast skall bedöma kvaliteten på elevprestationen utan att väga in kännedom om eleven från annat underlag. I Skolverkets provtjänst för digitala prov kommer all bedömning, för alla nivåer, av skriftliga prestationer i nationella prov att vara aidentifierad och risken att

---

³ Utbildningsdepartementet (2027). *Uppdrag att digitalisera de nationella proven m.m.* U2017/03739/GV.

⁴ Skolverket (2017). *Skolverkets systemramverk för nationella prov.*
<https://www.skolverket.se/publikationer?id=3890>

förväntningar på elevens resultat påverkar bedömningen av skriftliga prestationer är därmed liten.

1.1.1 På vilket sätt brister betygssättningen i likvärdighet?

Skolverket har uppmärksammat att det finns skillnader i hur betyg sätts på nationell nivå⁵. Det finns tendenser till att skolor som presterar sämre på nationella prov i högre utsträckning sätter ett högre slut- eller kursbetyg än betyget på det nationella provet än de skolor som får högre resultat på proven. Skillnaden i betygssättning skulle därför delvis (40 procent) kunna förklaras med en relativ betygssättning, det vill säga att lärare med övervägande erfarenhet av högpresterande elever tenderar att kräva mer för varje betygssteg än lärare med mestadels erfarenhet av lågpresterande elever. En sådan relativ skillnad skulle rimligen även kunna återfinnas i bedömning av nationella prov. Om flera bedömare, med erfarenhet av större variation av elevprestationer, bedömer prestationerna i en klass så är chansen större att de relativa effekterna tar ut varandra. Det gäller i synnerhet om olika bedömare bedömt olika uppgifter i varje elevs prov. Det är emellertid inte säkert att det blir en mer likvärdig betygssättning för att elevprestationer på nationella prov blir mer likvärdigt bedömda. Det finns i dagens system utrymme för variation i hur resultatet från de nationella provresultaten beaktas i lärares betygssättning.

1.1.2 Provens syfte styr bedömningsanvisningarnas utformning

De nationella proven i årskurs 6 och 9 samt gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen har ett enda syfte, att stödja en likvärdig och rättvis betygssättning. De är inte konstruerade för att utveckla lärares kompetens att bedöma i mer allmän betydelse. Det är svårt att skapa ett prov som både ska utgöra en mätsäker referens för kalibrering av lärares betygsnivåer och samtidigt utbilda lärare i bedömning. Bedömningsanvisningar för mätsäkra resultat behöver vara standardiserade så att utrymmet för olika tolkningar är så litet som möjligt. Annars riskerar utfallet att variera med olika bedömare. Sådana standardiserade bedömningsanvisningar är dock inte anpassade för att utveckla lärares bedömarkompetens generellt eftersom de begränsas till standardiserade prestationer. Kompetensutvecklande bedömningsanvisningar skulle behöva hantera en variation av uppvisade kunskaper och innehålla beskrivande vägledning om hur lärarna kan resonera om kvalitet vid bedömning i olika fall. De bör tända ett ljus hos lärare snarare än stöpa dem i en form.

Generaliserbarheten i anvisningar som ska användas som utbildningsmaterial gör dem samtidigt svåra att använda vid bedömning och värdering av specifika svar. Olika bedömare kan därför komma att bedöma samma svar olika. En lösning som går ut på att använda nationella prov för att utveckla en likvärdig bedömarkompetens på skolorna kan därmed konkurrera med behovet att uppnå en likvärdig bedömning av elevprestationer på provet.

---

⁵ Skolverket (2019). *Analys av likvärdig betygssättning mellan elevgrupper och skolor*. Rapport 475. Skolverket (2019). *Skillnader mellan provresultat och betyg i gymnasieskolan 2018*

1.1.3 Sambedömning kan öka likvärdigheten i bedömning av nationella prov

Ju mer betygskriterierna och provens bedömningsanvisningar är öppna för tolkning, desto större är behovet att lärare diskuterar tolkningar med varandra. En framgångsfaktor för ökad bedömaröverensstämmelse av elevlösningar, som visat sig i internationell forskning⁶, är att lärare bedömer tillsammans, så kallad sambedömning. Även i Skolinspektionens ombedömning har skillnaden mellan lärares bedömning och ombedömningen visat sig vara lägre för de skolor som tillämpat sambedömning.⁷ Sambedömningen blir inte bara en förhandling mot ett utlåtande som alla är överens om, utan uppmärksammar även lärare på att de värderar kvalitet olika sinsemellan⁸. Lärare är dock inte alltid bekväma med att andra lärare bedömer deras elevers arbete. Lärare kan till exempel uppleva att det inte bara är en bedömning av elevernas kunskaper utan även en utvärdering av resultatet av deras egen undervisning⁹. Dessa farhågor kan emellertid motverkas genom möjligheter till avidentifiering av elevprestationerna så att det inte är möjligt att spåra dem till en specifik elev eller lärare. Vid central rättning borde därför inte en bedömare kunna ta reda på varifrån prestationen som bedöms kommer.

Effekten av sambedömning har visat sig bero på sambedömningens utformning. Adie, Klenowski och Wyatt-Smith presenterar tre former av sambedömning: expertmodellen, kalibreringsmodellen och konferensmodellen.¹⁰ I expertmodellen skickar lärare material som de bedömt till expertbedömare för verifikation. Modereringseffekten av expertbedömning på lärares egen bedömning verkar vara små eftersom lärarnas insyn i expertbedömningen begränsas.¹¹ I kalibreringsmodellen bedömer lärarna först själva och träffas sedan för att diskutera hur bedömningsanvisningarna ska tolkas. Modellen innebär att lärare visar upp sin initiala bedömning för kollegor. Det har dock visat sig att bedömare som ska visa upp sin bedömning tenderar att bedöma mer mot en medelprestation av rädsla för att avvika mycket från kollegornas bedömning.¹² I konferensmodellen bedömer lärare i stället svårbedömda fall tillsammans och på så sätt kan nackdelarna med kalibreringsmodellen undvikas. Konferensmodellen ger alltså en

---

⁶ Wyatt-Smith, C., Klenowski, V. & Gunn, S. (2010). The centrality of teachers' judgement practice in assessment: A study of standards in moderation. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 17(1), s59–75.

⁷ Skolinspektionen (2019). *Ombedömning av nationella prov 2018 – Samma prov, olika bedömningar*. Redovisning av regeringsuppdrag Dnr U2017/05038/GV.

⁸ Sadler, D.R. (1998) Formative Assessment: Revisiting the territory. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), s77–84.

⁹ Bloxham, S. (2009), Marking and moderation in the UK: False assumptions and wasted resources. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 34(2), s209–220.

¹⁰ Adie, L.E., Klenowski, V. & Wyatt-Smith, C. (2011). Towards understanding of teacher judgement in the context of social moderation. Abell, I.S. & Lederman, N. (red.), *Handbook of research on science education* (s965–1006). New York: Routledge.

¹¹ Bloxham, S. (2009), Marking and moderation in the UK: False assumptions and wasted resources. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 34(2), s209–220.

¹² Bloxham, S. (2009), Marking and moderation in the UK: False assumptions and wasted resources. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 34(2), s209–220.

god likvärdighet i bedömningen samtidigt som den är effektiv eftersom enbart svårbedömda elevprestationer sambedöms.

Sambedömning har visat sig öka reliabiliteten på bedömningen av en uppgift eller ett prov, men några långsiktiga effekter på lärares bedömning i allmänhet har inte kunnat påvisas på samma sätt.¹³ Sambedömning skulle därmed potentiellt kunna öka samstämmigheten mellan bedömare inom den centrala rättningen och ge ett mer mätsäkert provresultat. Sambedömning av nationella prov på en skola skulle även kunna bidra till mer jämförbara resultat lokalt. Det behöver emellertid inte nödvändigtvis vara så att lokal sambedömning gör att lärare i landet kommer fram till mer likvärdiga provresultat. Sambedömningens potential för en, i förlängningen, mer likvärdig betygssättning i landet är också svår att uppskatta. I ett system med central rättning, där några okända lärare bedömt elevernas prestationer, kan kännedom om att åtgärder som sambedömning används för att upprätthålla god kvalitet i central rättning bli en viktig aspekt för att lärare och elever ska kunna lita på provresultatet.

1.1.4 Tillit till kvaliteten på central rättning är en förutsättning för att beakta provresultaten

Tillit till bedömning av standardiserade prov är en komplex fråga. Internationellt är det snarare regel än undantag att någon annan än elevens egen lärare bedömer prestationer på ett standardiserat prov. Lärares tilltro till centraliserad bedömning verkar bero på dels vilken tillit de haft till systemet när de var elever, dels hur stor betydelse proven de upplever att de standardiserade proven har för deras yrkesutövning. Det senare kan till exempel handla om att undervisningens kvalitet utvärderas utifrån provresultatet.¹⁴ I ett system där provresultatet får stor betydelse för eleven eller skolan verkar acceptansen bli högre, även om lärarna inte anser att bedömningen ligger i linje med hur lärarna själva tolkar sina läroplaner.¹⁵ Ett liknande beroende mellan provresultatets betydelse och acceptans verkar också finnas bland eleverna.¹⁶ I Sverige har emellertid proven bara utgjort en del av allt det underlag som läraren behöver beakta vid betygssättningen och det finns inga uttalade konsekvenser för skolan av att ha låga resultat på nationella prov. I de årliga enkäter som genomförs i samband med de nationella proven anger lärare att de anser att så väl provinnehåll som krav ligger i linje med deras tolkningar av styrdokumentet och genomförandet av undervisningen.¹⁷ Skolverket har trots de

---

¹³ Bloxham, S., Hughes, C., and Adie, L. 2016. "What's the Point of Moderation? A Discussion of the Purposes Achieved through Contemporary Moderation Practices." *Assessment and Evaluation in Higher Education* 41 (4): 638–653.10.1080/02602938.2015.1039932

¹⁴ Nichols, S. L., & Harris, L. R. (2016). Accountability assessment's effects on teachers and schools. I Brown, G. & Harris, L.R. (red.), (s 40–56). *Handbook of human and social conditions in assessment*. New York, NY: Routledge.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Chu, M., Guo, Q., & Leighton, J. P. (2014). Students' interpersonal trust and attitudes towards standardised tests: Exploring affective variables related to student assessment. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 21, s167–192.

¹⁷ Sammanställning av lärarnas enkätsvar om nationella prov. Baserat på enkäter för lärare inom grundskoleutbildning läsåren 2016/2017 och 2017/2018. Dnr: 2019:01000

positiva enkätsvaren sett att flera skolor sätter annat betyg än det nationella provbetyget även när lärarna själva har bedömt proven.¹⁸

Finns det då något som indikerar att lärare i högre eller lägre grad skulle beakta ett resultat som någon annan än de själva bedömt? I de intervjuer som genomfördes inför 2020 års redovisning om central rättning¹⁹ nämnde flera det som ett krav att bedömarna var legitimerade, ämnesbehöriga och hade erfarenhet av att undervisa i aktuellt ämne och årskurs eller kurs. Ingen verkar dock ha uttryckt förväntningar på att resultatet skulle bli mer reliabelt än om de hade bedömt elevernas prestationer själva och att ett nationellt provresultat från central rättning därmed skulle få större betydelse för betygssättningen.

Oberoende av sambedömning och legitimitet finns det faktorer som i sig kan åstadkomma högre reliabilitet genom central rättning. För det första har inte bedömarna någon kännedom om eleverna eller incitament för att eleverna skall få ett visst resultat och bedömer därmed bara kvaliteten på prestationen. Om flera bedömare dessutom tar sig an olika delar och uppgifter i en elevs prov så kan strängare bedömares poäng kompenseras av generösare bedömares poäng på de olika delarna eller uppgifterna.

Sammanfattningsvis är sambandet mellan att vara en skicklig bedömare av nationella prov och att vara en skicklig bedömare av elevernas kunskaper i ett bredare perspektiv inte helt klarlagt. Skolverket väljer därför att först och främst koncentrera oss på åtgärder för att uppnå en hög reliabilitet på bedömning av de elevprestationer som bedöms centralt. Sådana åtgärder behöver bygga på dokumenterade framgångsmetoder som till exempel lämplig utformning av sambedömning. I enlighet med Skolverkets systemramverk för nationella prov²⁰ tror vi att provbetyget används av lärarna för att kalibrera nivån på sin egen betygssättning både för enskilda elever och på gruppnivå snarare än att provuppgifter och bedömningsanvisningarna ska användas för att standardisera lärares bedömning i klassrummet. Det ligger även mer i linje med hur Skolverket förtydligat skollagen (2010:800) i *Allmänna råd om betyg och betygssättning*²¹. En mer likvärdig bedömning av nationella prov kan leda till en mer likvärdig betygssättning eftersom provresultatet särskilt ska beaktas vid betygssättning. Men eftersom sammanvägningen av underlag fortfarande kan variera mellan lärare skulle en mer likvärdig effekt på elevernas betyg kräva en tydligare reglering av hur provbetyget ska påverka betyget. För sådana åtgärder för att åstadkomma en mer likvärdig och

---

¹⁸ Skolverket (2019). *Analys av likvärdig betygssättning mellan elevgrupper och skolor*. Rapport 475.

Skolverket (2019). *Skilnader mellan provresultat och betyg i gymnasieskolan 2018*

¹⁹ Skolverket (2020). *Redovisning av uppdrag om central rättning av nationella prov*, Regeringsredovisning. Dnr: 7.5.2.2019:1900

²⁰ Skolverket (2017). *Skolverkets systemramverk för nationella prov*.

<https://www.skolverket.se/publikationer?id=3890>

²¹ Skolverket (2018). *Skolverkets allmänna råd om betyg och betygssättning*

rättvis betygssättning, se exempelvis Skolverkets rapport *Likvärdiga betyg och meritvärden*²².

1.2 Central rättning – en utblick

Eftersom det svenska skolsystemet saknar erfarenhet av central rättning är det viktigt att Skolverkets förslag kan förankras i existerande och välfungerande system för att administrera och organisera central rättning. I Skolverkets redovisning av uppdraget om central rättning från 2020²³ gjordes också en internationell utblick där det konstaterades att Sverige är ett av få länder i Europa där lärare bedömer sina elevers prestationer på nationella prov utan krav på externa bedömare eller sambedömning. Skolverket gav dessutom flera exempel på hur olika länder säkerställde kvaliteten i bedömningar av nationella prov och examensprov genom att organisera central rättning, där verksamma lärare bedömde elevprestationer. Tilliten till systemet garanterades ofta av att flera bedömare bedömde elevprestationer och att bedömarna kunde diskutera bedömning tillsammans. Till skillnad från det svenska provsystemet var det emellertid mycket sällsynt att resultat från examensprov skulle användas av lärare som underlag vid betygssättning. Resultaten från examensprov räknades i stället in automatiskt i betyget på olika sätt eller utgjorde ett separat underlag för antagning till högre studier. Här kompletterar Skolverket 2020 års redovisning med några nedslag som beskriver hur central rättning kan organiseras.

Det finns flera exempel på att central rättning kvalitetssäkras genom bedömare som bedömer i team under ledning av någon form av huvudbedömare. Vid examination inom International Baccalaureate (IB)-utbildningen använder man sig exempelvis av seniora examinatoreer som stödjer och övervakar bedömningen i team av bedömare. Bedömningen av utvalda elevprestationer granskas också av de seniora examinatoreerna.

I Norge finns en hierarki där överordnade censorer eller externa bedömare från olika fylken först tränas på nationell nivå någon dag efter proven har genomförts. De fortsätter sedan med att i sin tur utbilda samtliga censorer inom sitt eget fylke och utgör en resurs för censorerna under bedömningsarbetet.

I Finland finns examen på gymnasial nivå. Elevernas studentexamen bedöms först av den egna läraren och ombedöms sedan av en censor. I ombedömningen kan betyget justeras men om skillnaden mellan lärarens och censorns bedömning skiljer sig åt mer än en viss poäng ska ytterligare en censor bedöma examen. Censorerna anlitas av Studentexamensnämnden, som är en myndighet under undervisnings- och kulturministeriet. Censorerna är lärare som genomför arbetet

---

²² Skolverket (2020). *Likvärdiga betyg och meritvärden - Ett kunskapsunderlag om modeller för att främja betygens och meritvärdens likvärdighet*. Rapport 2020:7

²³ Skolverket (2020). *Redovisning av uppdrag om central rättning av nationella prov*, Regeringsredovisning. Dnr: 7.5.2.2019:1900

som en bisyssla utöver ordinarie arbetstid. Arbetet pågår under 4 – 6 veckor under terminen²⁴.

Danmark har examensprov i slutet av årskurs 9 och gymnasieskolan som bedöms av externa bedömare, censorer. Censorer är vanligtvis lärare som utses av Danmarks motsvarighet till Skolverket (Børne- og undervisningsministeriet). Censorer anmäls genom sin rektor och måste därför i praktiken arbeta som lärare på en skola. Lärarna genomför bedömningen som bisyssla utanför ordinarie arbetstid. I Danmark finns inga huvudbedömare men innan censorerna får påbörja bedömningen av autentiska elevprestationer måste de medbedöma ett antal uppgifter med andra censorer för att verifiera att de håller sig inom toleransnivån för avvikelser. Censorerna tilldelas en kvot med elevprestationer efter vad ministeriet bedömt är rimligt att klara av att bedöma under 80–100 timmar. Bedömarna får betalt per timme. De kan dock debitera för maximalt 125 timmars arbete.

Exemplen ovan ger en bild av hur central rättning kan organiseras. Det är också värt att påpeka att det finns flera nationer, exempelvis Storbritannien och USA, som uppdrar åt privata aktörer att både konstruera och bedöma nationella prov och examensprov. Ett exempel på en sådan aktör är det internationella ETS, som beskriver sig som världens största icke vinstdrivande institut för kunskapsmätningar. De hanterar hela kedjan från konstruktion av prov till genomförande och bedömning.²⁵ Bedömningen sker med hjälp av personer som utbildas i bedömning av det aktuella provet och som arvoderas per timme. Bedömningsarbetet övervakas av så kallade ”scoring leaders”.²⁶

1.3 Nationella prov som omfattas av uppdraget

Regeringsuppdraget omfattar att föreslå central rättning av lämpliga delar av de betygsstödande nationella proven i svenska, svenska som andraspråk och engelska. Proven är uppbyggda av delprov som mäter olika förmågor. Den konstruktionen kommer att bestå också i de digitala proven.

Grundskolans nationella prov i svenska och svenska som andraspråk i årskurs 9 är uppbyggda med tre delprov. Provet i svenska och svenska som andraspråk i grundskolan är gemensamt men bedömningsunderlaget kan skilja sig åt. Provet i årskurs 6 prövar läsförståelse i två delprov, skönlitterär-respektive sakprosatext. Skriftlig framställning prövas också i två delprov, i berättande text och i en sakprosatext. Det sista delprovet prövar muntlig framställning i både årskurs 6 och 9.

Proven i engelska i årskurs 6 och 9 består av tre delprov där delprov A prövar den muntliga och kommunikativa förmågan hos eleven. Delprov B består av två delar:

---

²⁴ Kommunikation med Studentexamensnämnden i Finland.

²⁵ <https://www.ets.org> Jan 2022

²⁶ https://www.ets.org/scoring_opportunities/online Jan 2022

B1 Focus Reading och B2 Focus Listening. B1 prövar reception med fokus på läsförståelse och förmågan att läsa på olika sätt och med olika syften. B2 prövar reception med fokus på hörförståelse av talad engelska samt förmågan att tolka innehållet, alltså lyssna på olika sätt och med olika syften. Delprov C prövar skriftlig framställning.

Precis som i årskurs 6 och 9 är proven i svenska och svenska som andraspråk på gymnasieskolan gemensamma, men bedömningsunderlaget och vissa uppgifter kan skilja sig åt mellan ämnena. Provet till kurs 1 omfattar tre delprov där delprov A prövar muntlig framställning och det genomförs innan delprov B och C. Delprov B testar läsförståelse och delprov C testar skriftlig framställning. Provet är obligatoriskt på samtliga yrkesprogram.

Nationella provet i svenska och svenska som andraspråk för kurs 3 består av två delprov. I delprov A skriver eleven en utredande text av vetenskaplig karaktär. I delprov B genomför eleven ett argumenterande anförande inom provets tema. Provet är obligatoriskt, förutom på yrkesprogrammen. Det är också obligatoriskt inom den kommunala vuxenutbildningen på gymnasial nivå.

Proven i engelska 5 och 6 på gymnasial nivå är uppbyggda på samma sätt som för årskurs 6 och 9 med tre delprov A, B och C. De tre delproven har fokus på muntlig produktion och interaktion, receptiv kompetens och skriftlig produktion och interaktion.

Proven på gymnasial nivå genomförs hela året, både under höst- och vårtermin. Provet i engelska kurs 5 är obligatoriskt att använda i slutet av kursen på alla yrkesprogram förutom hotell- och turismprogrammet, där provet i engelska kurs 6 är avslutande kurs. Provet i engelska kurs 6 är obligatoriskt att använda i slutet av kursen på alla högskoleförberedande gymnasieprogram samt hotell- och turismprogrammet. Det är också obligatoriskt inom den kommunala vuxenutbildningen på gymnasial nivå.

I de olika delproven prövas elevens kunskaper med hjälp av olika uppgiftstyper. För de muntliga delproven gäller att lärare lyssnar och bedömer antingen under framställningens gång, eller för proven i engelska även utifrån en inspelning. I läsförståelsedelen, och för proven i engelska hörförståelsedelarna, förekommer uppgifter med fasta svarsalternativ, som i och med digitaliseringen av proven kommer att kunna automaträttas, och uppgifter som kräver fritextsvar. Dessa är av olika längd, men framför allt så kallade kortsvar, som omfattar några ord eller en mening. I delprovet, som omfattar skriftlig framställning, får eleven välja mellan olika uppsatsämnen och skriva en längre text.

För att upprätthålla en god bedömaröverensstämmelse utgår bedömningen av nationella prov från kvalitetssäkrade bedömningsanvisningar. I Skolverkets

systemramverk för nationella prov redovisas de kvalitetsmått för bedömaröverensstämmelsen som ska gälla för bedömning av nationella prov²⁷.

Anvisningarna omfattar en tydlig och kortfattad beskrivning av vad som krävs av eleven för varje uppgift för att få en viss poäng eller en beskrivning av kvaliteten på elevens svar. I anvisningarna finns exempel på svar av olika kvalitet som tydligt visar de olika nivåerna och gränsfall dem emellan.

Resultatet från varje delprov räknas ihop till en totalpoäng med hjälp av olika skalor. Den genererar sedan ett provbetyg. Varje delprovresultat utgör alltså bara en viss del av totalpoängen, som i sin tur ger ett visst provbetyg.

---

²⁷ Skolverket (2017). *Skolverkets systemramverk för nationella prov*.
<https://www.skolverket.se/publikationer?id=3890>

2 Införande av central rättning

I 2020 års redovisning av uppdraget om central rättning bedömde Skolverket att sådan rättning bör införas stegvis och med försiktighet.²⁸ Skolverket motiverade ställningstagandet med att den svenska skolan har varit föremål för betydande förändringar under en längre tid och att erfarenheterna från tidigare reformer visar att det finns risker med att snabbt genomföra omfattande reformer i skolan. Skolverket såg också en fördel i att erfarenheterna av central rättning löpande kan användas när genomförandet skalas upp. Fler skäl till ett försiktigt införande är att resultatet av den aktuella ämnesbetygsreformen kan komma att påverka det nationella provsystemet. Införandet av central rättning kommer också att vara avhängigt av Skolverkets stora uppdrag att digitalisera de nationella proven eftersom central rättning, enligt regeringsuppdraget, ska införas först efter det att proven har digitaliserats. Det är viktigt att planera införandet av central rättning på ett sådant sätt att tidplanen för att digitalisera de nationella proven inte påverkas negativt. I kapitel 6 redovisas hur införandet av central rättning föreslås förhålla sig till digitaliseringen av de nationella proven. Ett stegvist införande medger också att justeringar av systemet vid behov kan genomföras med begränsade kostnader.

2.1 Nationella prov i svenska och svenska som andraspråk kurs 3 och engelska kurs 6 i gymnasieskolan samt prov i grundskolans årskurs 9 föreslås för central rättning

2020 års redovisning förordade att central rättning först skulle införas för de obligatoriska nationella proven i svenska och svenska som andraspråk i årskurs 9 samt svenska och svenska som andraspråk kurs 1 och 3 i gymnasieskolan.²⁹ Skälet som angavs var att dessa prov har stor betydelse för elevens möjligheter att söka sig vidare i utbildningssystemet. Proven inom den kommunala vuxenutbildningen undantogs dock. I enlighet med regeringsuppdraget lägger Skolverket till central rättning av proven i engelska. Myndigheten föreslår samtidigt att proven i årskurs 6 samt proven i svenska och svenska som andraspråk kurs 1 och engelska kurs 5 inom gymnasieskolan undantas och att central rättning av proven inom den kommunala vuxenutbildningen utreds vidare.

2.2.1 Nationella prov i grundskolans årskurs 6 samt prov i svenska och svenska som andraspråk kurs 1 och engelska kurs 5 i gymnasieskolan föreslås inte ingå i systemet för central rättning

Regeringsuppdraget omfattar alla betygsstödjande prov i de aktuella ämnena. Skolverkets förslag omfattar dock inte proven i årskurs 6 i detta skede. Vid samråd har lärare i årskurs 6 varit positiva till att låta de nationella proven ingå i systemet med central rättning, som de menar skulle innebära såväl större likvärdighet som minskad arbetsinsats på skolan.

---

²⁸ Skolverket (2020). *Redovisning av uppdrag om central rättning av nationella prov*, Regeringsredovisning. Dnr: 7.5.2.2019:1900

²⁹ Ibid.

Betygen i årskurs 6 saknar dock betydelse för elevens möjligheter att komma vidare i utbildningssystemet. Centralt rättade prov skulle också kunna skapa stress hos de yngre eleverna. Det handlar dessutom om ett stort antal elevlösningar, cirka 250 000, som skulle ta stora resurser i anspråk.

Proven i svenska och svenska som andraspråk kurs 1 och kurs 5 i engelska ingår inte i heller i förslaget. Skälen för det är att proven är obligatoriska endast för elever på yrkesförberedande program medan de är frivilliga för skolan att genomföra på de högskoleförberedande programmen. Det innebär att det kan bli komplicerat att skilja elevlösningar från de obligatoriskt genomförda proven från de frivilligt genomförda i Skolverkets provtjänst. Det finns också en osäkerhet i att proven kan komma att påverkas av den aktuella ämnesbetygsreformen.

Det finns samtidigt möjlighet att lägga till ovanstående prov till systemet med central rättning på samma vis som Skolverket föreslår att prov i andra ämnen skulle kunna omfattas, se nedan i kapitel 7.3. Då behöver den tidplan som föreslås för införandet i kapitel 6 dock förlängas och ytterligare resurser tillföras.

2.2.2 Central rättning av nationella prov inom den kommunala vuxenutbildningen bör utredas vidare

De nationella provresultaten inom den kommunala vuxenutbildningen är ett viktigt stöd för att göra betygssättningen likvärdig och rättvis.³⁰ Verksamheten är också flexibel, vilket innebär att lärare ofta behöver bedöma elevers prestationer utan stöd av kollegor. Men den kommunala vuxenutbildningen har dock andra förutsättningar för central rättning än gymnasie- och grundskola. Verksamheten bedrivs ofta av en annan utbildningsanordnare än den kommun som är huvudman. Det finns inte heller någon reglering med fasta provdatum för de nationella proven. Bestämmelserna som reglerar nationella prov inom kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå gäller från ett visst datum och tidpunkt men får genomföras under en tidsperiod. Nationella prov för den kommunala vuxenutbildningen kan dessutom komma att ändra sin utformning, utifrån ett förslag som Skolverket redovisat till utbildningsdepartementet. Moduler med provuppgifter kommer då att slumpas ihop till ett prov från en så kallad provbank. Det innebär att olika elever tilldelas olika uppgifter vid provtillfället. Ett införande av en sådan provuppgiftsbank skulle betyda att elevprestationer från ett betydligt större utbud av uppgifter måste bedömas samtidigt. Enligt verksamma lärare inom den kommunala vuxenutbildningen ligger också kurserna tidsmässigt tätt på varandra och utrymme för att vänta med betygssättning efter ett genomfört prov saknas. Det finns alltså flera aspekter att ta hänsyn till när central rättning ska organiseras för dessa elevprestationer. Därför vill Skolverket utreda vidare hur central rättning skulle kunna utformas innan myndigheten lämnar ett förslag om att låta proven i den kommunala vuxenutbildningen ingå i systemet.

---

³⁰ Skolverket (2019). *Nationella prov i komvux på gymnasial nivå*. (<https://www.skolverket.se/undervisning/vuxenutbildningen/komvux-gymnasial/nationella-prov-i-komvux-gymnasial>), hämtad 2020-06-24.

2.2 Ett delprov av digitala nationella prov bör bedömas centralt

I 2020 års redovisning³¹ rekommenderade Skolverket i första hand central rättning av de delprov som prövar skriftlig produktion i form av längre texter, eftersom bedömningen av dessa är utmanande. I motiveringen hänvisade Skolverket bland annat till Skolinspektionens urval av uppgifter för omdöming. Skolverket menade att i strävan att främja en likvärdig bedömning av de nationella proven var det särskilt relevantt att inkludera essä- och fritextsvar i den centrala rättningen, där också automaträttade uppgifter ingår. Vinsterna för reliabiliteten med att inkludera korta fritextsvar borde inte vara lika stora. Dessa har ofta en konkret bedömningsanvisning med litet utrymme för tolkningar. Om man i stället för att bedöma samma elevs prestationer på olika uppgifter, bedömer alla elevs prestation på samma uppgift får bedömaren lättare att poängsätta den aktuella prestationen. Bedömarna har ingen möjlighet att se hur de poäng de tilldelat en prestation på uppgiften påverkar elevens provresultat. Oron över att en poäng skapar ett resultat precis under eller över kravgränsen borde därför vara mindre för dessa än för delprov som endast består av en uppgift. De är inte heller lika tidskrävande att rätta som fritextsvaren där en text utgör hela uppgiften i ett delprov.³²

I ett internationellt perspektiv bedöms vanligtvis även muntliga examina av externa bedömare. Många gånger bedöms framförandet både av en extern bedömare och elevens egen lärare för att öka möjligheterna att observera så mycket som möjligt. Men att upprätthålla hög reliabilitet i muntliga delprov är dock svårt. En bedömare ska observera flera olika aspekter i realtid och det finns alltid en slumpfaktor gällande vad en bedömare uppfattar. Vidare finns det utmaningar med att hålla genomförandet reliabelt och ofta spelar det roll vilka andra elever som examinationen genomförs med. Man skulle kunna tänka sig att även muntliga delprov kan bedömas centralt i Sverige. Det skulle dock kräva att centrala bedömare antingen skulle behöva besöka skolor eller att man organiserade ett genomförande så att en extern bedömare som observerar online inte missar viktiga delar av framförandet, till exempel hur olika deltagare interagerar. Vidare skulle det vara utmanande att hitta tillfällen på skoltid som passar såväl de elever som ska bedömas som den centrala bedömaren. Det går att spela in muntliga framträdanden, men det kan vara svårt att fånga upp allt. Det finns även en risk att framträdandet analyseras till elevernas nackdel vid upprepad genomgång av det inspelade materialet, då språkliga misstag som inte hindrade kommunikationen uppmärksammas vid mer noggrann observation.

En annan lösning för att hantera reliabiliteten av muntliga delprov är att kräva lokal sambedömning av muntliga delprov i nationella prov, men lokal

---

³¹ Ibid.

³² Ibid.

sambedömning kan dock vara svår att genomföra särskilt för mindre skolenheter som kanske bara har en behörig lärare i det aktuella ämnet.

Skolverket ser ingen anledning att ompröva förslaget från 2020 års redovisning utan föreslår att endast de längre fritextsvaren omfattas av central rättning. Detta innebär att det muntliga delprovet kommer att bedömas lokalt på skolan. För läsförståelse- och hörförståelsedelarna gäller att en stor del av uppgifterna automaträttas medan ett antal korta elevsvar även fortsättningsvis kommer att bedömas lokalt.

2.2.1 Partiell bedömning

Skolverket har också undersökt möjligheten att införa partiell bedömning, det vill säga att låta en viss procent av elevprestationerna i en klass skickas för central rättning medan resterande elevprestationer skulle bedömas på skolan. Samtliga sakkunniga och verksamma lärare som Skolverket har samrått med har dock varit negativa till en sådan organisering. De menar bland annat att ett sådant system skulle kunna upplevas som rättsosäkert av elever och vårdnadshavare. Det skulle också kunna skapa osäkerhet för den undervisande lärare som har att beakta provresultatet vid sin betygssättning. De intervjuade lärarna menar att det skulle bli för svårt att kalibrera sin bedömning mot enstaka elevprestationer. Att en hel klass systematiskt får högre eller lägre resultat än vad läraren själv hade bedömt skulle få en lärare att se över sin tolkning av var betygsnivåerna för eleverna borde vara. Enstaka elevers resultat som blir högre eller lägre än förväntat kan däremot enklare förklaras med variation mellan bedömare och därmed inte bli lika normerande. En sådan organisation ställer även nya krav på tekniska lösningar i Skolverkets kommande provplattform.

Ett möjligt alternativ skulle vara att hela skolor eller huvudmän lottas ut varje år eller termin för 100 procent central rättning av uppsatser. Det skulle i så fall bli lättare för lärarna att kalibrera sin betygssättning enligt vad de uttryckt i samråden, när hela undervisningsgruppens uppsatser bedömts centralt. Det skulle emellertid kunna upplevas som en orättvis fördelning av arbetet mellan skolor och huvudmän om inte Skolverket kan garantera att alla får ett lika frekvent stöd med central rättning över tid. Även en sådan organisation ställer nya krav på tekniska lösningar i Skolverkets provplattform.

2.3 Statens institutionsstyrelse och Kriminalvården undantas

Statens institutionsstyrelse och Kriminalvården är huvudmän för utbildning och nationella prov är obligatoriska för deras elever. Skolor som administreras av dessa huvudmän har behov av särskilda lösningar i Skolverkets kommande provtjänst, vilket än så länge försvårar central rättning.

Dessa undantag kan också bedömas vara acceptabla i och med att den utbildning som ges av dessa huvudmän inte är en del av skolväsendet utan är särskilda utbildningsformer som regleras i 24 kapitlet i skollagen.

2.5 Central rättning i fler ämnen

Regeringsuppdraget avser ämnena svenska, svenska som andraspråk och engelska. Skolverket vill ändå kort redogöra för förutsättningarna för central rättning i andra ämnen. Naturorienterande (NO) och samhällsorienterande (SO) ämnen i årskurs 9 skulle kunna ingå i central rättning eftersom provens så kallade essäsvar är tidskrävande att bedöma och det finns ett tolkningsutrymme i bedömningsanvisningarna som kan påverka likvärdigheten i bedömningen. Dessutom kan de lärare som undervisar i dessa ämnen uppleva det som orättvist om inte även de får tillgång till kvalitetssäkring och minskat bedömningsarbete på skolan genom central rättning.

Även de nationella proven i svenska för invandrare (sfi) skulle kunna rättas centralt, på samma vis, men det förutsätter att proven digitaliseras. För närvarande saknas beslut om digitalisering av de nationella proven i svenska för invandrare, men Skolverket har lämnat en hemställan till regeringen om att detta är önskvärt. I denna rapport lämnas inga förslag om hur en central rättning av nationella prov genomförda på papper ska hanteras eftersom uppdraget som det är formulerat förutsätter ett digitalt system.

Ambitionen är att även delar av de nationella proven i matematik ska kunna rättas centralt. Dessa prov innehåller till stora delar uppgifter som kan lösas på varierande sätt och kräver många gånger mer omfattande uträkningar i flera steg. Bedömningen av de nationella proven i matematik har emellertid haft hög överensstämmelse mellan skolors bedömning och Skolinspektionens omdömning.³³ Matematiska lösningar är också svåra att dela med andra på ett säkert sätt. Eftersom Skolverket i dagsläget inte vet säkert hur elevernas lösningar till olika matematikuppgifter kommer att redovisas i digitala nationella prov, är det svårt att utforma lösningar för delning av matematikprestationer i central rättning. Tidplan för införande av central rättning inom matematik behöver därmed skjutas på framtiden.

---

³³ Skolinspektionen (2019). *Omdömning av nationella prov 2018 – Samma prov, olika bedömningar*. Redovisning av regeringsuppdrag Dnr U2017/05038/GV, s. 9.

3 Organisation, utbildning och rekrytering av centrala bedömare

Det finns flera mål med införandet av central rättning och ibland kan de stå i konflikt med varandra, därför behöver de olika målen prioriteras inbördes. I regeringsuppdraget uttrycks till exempel en risk för att lärares bedömarkompetens skulle påverkas negativt om lärare inte längre bedömer elevprestationer i alla delar av proven lokalt på skolan. Ett sätt att motverka detta är att större delen av lärarkåren regelbundet involveras i det centrala rättningsarbetet. Det kan dock göra att kvalificeringskraven för att delta i den centrala rättningen blir lägre, vilket i sin tur kan medföra risken att lärarna känner mindre tillit till den centrala rättningen. Skolverket tror också att systemet med central rättning kommer att kräva rekrytering av en stor mängd kompetenta bedömare, det vill säga skickliga lärare, vilket kan stå i motsättning till målet om att minska lärares arbetsbelastning på skolorna. I uppdraget att utforma central rättning för nationella prov står även att modellen ska utformas utifrån funktionalitet i Skolverkets digitala plattform. Det innebär att övriga mål kan behöva vägas mot kostnad och tid för att utveckla komplexa tekniska lösningar.

I så stor utsträckning som möjligt anser Skolverket att central rättning bör uppnå följande mål i prioriterad ordning:

1. Reliabiliteten i bedömningen av nationella prov har ökat
2. Arbetsinsatsen på skolan har minskat
3. Skolan är fortsatt delaktig i bedömningen, detta för att upprätthålla lärarnas bedömarkompetens
4. Bedömare för central rättning rekryteras brett
5. Liten behov av ny konfiguration och så liten ökning som möjligt av administration för Skolverkets provtjänst

3.1 Organisationsmodell för arbetet med central rättning

I 2020 års redovisning³⁴ föreslogs två modeller för arbetsorganisation av central rättning. I den ena modellen föreslogs att central rättning genomförs inom ramen för lärares ordinarie arbetstid. I den andra modellen föreslogs att bedömarna för central rättning anlitas av staten och genomför arbetet som bisyssla. Efter att ha övervägt för- och nackdelar med de båda förslagen och diskuterat dem med verksamma lärare väljer Skolverket den andra modellen där den centrala bedömningen utförs som bisyssla.

---

³⁴ Skolverket (2020). *Redovisning av uppdrag om central rättning av nationella prov*, Regeringsredovisning. Dnr: 7.5.2.2019:1900

3.1.1 Central rättning som en del av lärares tjänst skulle minska Skolverkets kontroll över kvalitet och likvärdighet

Det finns fördelar med att huvudmännen skulle vara tvungna att tillhandahålla en viss mängd bedömare. En sådan modell skulle garantera att det fanns tillräckligt med bedömare och göra lärarna mer delaktiga i arbetet att bedöma nationella prov. Skolverket bedömer emellertid att en modell där lärare genomför arbetet inom sin ordinarie tjänst inte är förenlig med målet att reducera skolornas arbetsinsats i samband med bedömning av nationella prov. I intervjuer menar målgruppen att även om externa vikarier tillsätts kommer den totala arbetsmängden att öka då det bli ett merarbete att förbereda och efterarbete vikariens arbete. Det finns även en stor risk att kollegor, som inte bedömer nationella prov, får ett ökat arbete med att ersätta frånvarande kollegor, som valts ut till central rättning. Undervisningen riskerar också att påverkas negativt om en stor del av lärarkåren är frånvarande längre perioder för att arbeta med central rättning. Det är dessutom endast behöriga lärare som skulle komma i fråga för central rättning, vilket skulle innebära att just de behöriga lärarna får mer att göra, och att förutsättningarna att bidra därmed kan se olika ut för olika huvudmän.

I en modell där huvudmannen förväntas tillhandahålla arbetskraft blir även ansvaret för bedömningsarbetet oklart. Skolverket styr genom sin organisation arbetets process, men det är huvudmännen som fördelar arbetet. Det är begränsat hur mycket kvalitetssäkringsarbete staten kan lägga på bedömarna när det är huvudmännen som står för arbetskraften. Kvaliteten riskerar därför i praktiken att variera från huvudman till huvudman, vilket motverkar syftet med central rättning, det vill säga att elevprestationerna bedöms likvärdigt.

3.1.2 Central rättning som bisyssla ger en reliabel bedömning och minskad arbetsinsats på skolan

Skolverket bedömer att den modell där Skolverket ansvarar för hela arbetsuppgiften med central rättning är den som har högst potential att nå målen att öka likvärdigheten i bedömning av de nationella proven och minska skolornas arbetsinsats. För att Skolverket ska kunna värna kvaliteten och kontrollera kvalitetssäkrande åtgärder behöver Skolverket hantera den centrala bedömningen i sin helhet och bedömarna bör få uppdrag direkt av Skolverket. Av de delprov som är aktuella för central rättning, bedöms 100 procent av elevprestationerna centralt. På så sätt blir urvalet rättvist mellan skolor och elever. Modellen innebär således att en märkbar del av bedömningsarbetet försvinner från skolan.

3.2 Legitimation och behörighet i ämnet krävs för att arbeta som central bedömare

I 2020 års redovisning³⁵ av central rättning ställde sakkunniga flera krav på bedömarna för att resultatet från central rättning skulle värderas som tillförlitligt. Kraven var bland annat att bedömare skulle vara legitimerade, behöriga i det

---

³⁵ Skolverket (2020). *Redovisning av uppdrag om central rättning av nationella prov*, Regeringsredovisning. Dnr: 7.5.2.2019:1900

aktuella ämnet och årskursen, erfarna i läraryrket samt utbildade och certifierade. Dessa krav bör ställas mot möjligheterna att rekrytera tillräckligt många bedömare för den centrala rättningen samt en ambition att involvera så många lärare som möjligt i central rättning över tid.

För att lösa dessa delvis motstridiga krav bygger Skolverkets nuvarande förslag på att de lärosäten som konstruerar nationella prov noga har prövat ut bedömningsanvisningarna enligt riktlinjer i aktuella provramverk. Det finns alltså goda förutsättningar för en hög bedömaröverensstämmelse redan i konstruktionen. En annan utgångspunkt är att tillförlitliga resultat snarare skapas av gedigna kvalitetssäkringsmetoder i den centrala rättningsprocessen än av någon generell bedömarkompetens hos bedömaren. Två duktiga bedömare kan fortfarande komma fram till olika poäng på en prestation om de inte ges möjlighet att kalibrera mot varandra.

Utifrån dessa utgångspunkter menar Skolverket att centrala bedömare ska vara legitimerade och ämnesbehöriga för den aktuella årskursen. Fokus läggs på utbildning i praktiskt bedömningsarbete av de aktuella delproven snarare än på formella krav exempelvis på ett visst antal års erfarenhet av yrket eller att bedömarna måste vara verksamma lärare.

Inom ramen för dagens provsystem finns inga formella krav på de som bedömer nationella prov. Skolverkets förslag innebär alltså en förändring som kan stärka likvärdigheten i bedömning av de aktuella delproven på nationell nivå. För att ytterligare stärka likvärdigheten föreslår också Skolverket sambedömning online i team som leds av huvudbedömare.

3.3 Central rättning kvalitetssäkras med sambedömning online i team som leds av en huvudbedömare

I 2020 års redovisning³⁶ framhölls vikten av sambedömning både av de skolhuvudmän som intervjuades och av olika experter på bedömning av prov. De lärosäten som konstruerar nationella prov menar också att central rättning i sig inte nödvändigtvis skulle leda till mer rättvisa resultat än när skolorna själva bedömer sina elevers avidentifierade provsvar. För att uppnå högre kvalitet behövs ytterligare åtgärder. Exempel på en sådan åtgärd är att sambedömning enligt konferensmodellen, se ovan kap 1.1.3, ska kunna krävas för att höja bedömaröverensstämmelsen.

Skolverket föreslår därför nu ett system med indelning av bedömare i team som träffas och arbetar online med den centrala rättningen. Det finns flera fördelar med detta. Att teamen träffas online innebär att bedömarna inte är beroende av att vara på plats utan kan rekryteras från hela landet. Teamen kan sambedöma elevprestationer från samma uppgifter och diskutera svårbedömda prestationer

---

³⁶ Ibid.

med varandra. En utmaning är givetvis att hitta en gemensam tid för sambedömning i teamen och förmodligen kan inte hela teamet arbeta samtidigt. Det är emellertid möjligt att dela in teamen utifrån bedömarnas preferenser på arbetstid, till exempel de som önskar arbeta helger och lov respektive de som föredrar kvällar. Samarbetet behöver heller inte alltid ske i realtid. Bedömarna kommer också kunna arbeta individuellt mellan regelbundna avstämningar i teamen. Skolverket förslår att ett team består av ett 10-tal personer.

3.3.1 Teamen leds av huvudbedömare

Sambedömning i team kan öka samstämmigheten mellan bedömarna i teamet, men de behöver även samordnas med andra team. Vidare kan det uppstå oenigheter i teamen som någon behöver ha mandat att lösa. Skolverket föreslår därför att teamen leds av huvudbedömare. Huvudbedömare väljs ut av Skolverket bland erfarna centrala bedömare eller bedömare som är rekommenderade av rektor eller huvudman. De genomgår en fördjupad utbildning samt godkänns för denna roll av Skolverket. Huvudbedömarna koordineras i nätverk som gemensamt förbereder och diskuterar bedömningen av aktuell provutgåva. De fördelar sedan arbetet inom sitt team av bedömare och finns hela tiden tillgängliga som en resurs för teamet. Huvudbedömarnas uppgift blir inte bara att stödja utan även att verifiera att bedömarna håller sig inom uppsatta toleransramar för avvikelser.

Ett system med indelning av bedömare i digitala team ledda av huvudbedömare har inte bara en potential att öka bedömaröverensstämmelsen. De bedömare som deltar i den centrala rättningen får erfarenhet av den noggranna kvalitetssäkringen och kan sprida information om hur processen går till för att skapa förtroende för den centrala rättningen inom skolorna. Vidare kan de ta med sig dessa erfarenheter och utveckla bedömarkulturen på den egna skolan.

3.3.2 Verktyg för kvalitetssäkring av bedömningen

Ett första steg i att säkra kvaliteten är att lärarna, som ska arbeta som centrala bedömare, själva skulle behöva träna på ett antal förbedömda elevprestationer. De skulle då kontrollera sin förståelse av bedömningsanvisningarna innan de startar bedömningen av autentiska elevprestationer. I bedömarträningen skulle de få reda på om de ligger i linje med bedömningen som redan gjorts av förbedömda elevprestationer. Hur uppgiftsspecifik bedömarträningen behöver vara beror på hur unika uppgifterna i olika provutgåvor är.

För att undersöka systematiska avvikelser i lärares bedömning skulle Skolverket även behöva lägga in förbedömda elevprestationer bland bedömarens tilldelade elevprestationer och sedan jämföra om bedömare avviker för mycket från en tänkt idealbedömning. Samma elevprestation skulle även ibland behövas tilldelas två bedömare, så kallad medbedömning, för att jämföra skillnader mellan utfallen.

3.4 Utbildning av centrala bedömare

Skolverket föreslår att myndigheten åtar sig att tillhandahålla särskilda webbkurser i bedömning av de delprov som omfattas av central rättning. Webbkurserna

utformas i samarbete med lärosäten som har expertis när det gäller proven i de aktuella ämnena. Skolverket anser att det krävs specifika utbildningar för bedömning av respektive prov så att tillförlitlig bedömning av de nationella provens elevprestationer kan uppnås. Utbildningen föreslås bestå av två delar, dels en provspecifik webb utbildning, dels en bedömarträning med elevprestationer av den aktuella provutgåvan. Webb utbildningen är självinstruerande och ska vara öppen för alla lärare. Den behandlar generella principer för bedömning av aktuella delprov.

Webb utbildningen fokuserar på de principer som allmänt gäller för bedömningen av elevprestationer i de delprov som bedöms centralt. Utbildningen visar vilka principer som är nödvändiga att läraren tillämpar generellt, vilken bedömningsmodell som tillämpas i provet samt vilket stöd som ges för förbättrad bedömaröverensstämmelse i det enskilda delprovet. Utbildningen utgår från exempel på elevprestationer, korrekta såväl som felaktiga. Utbildningen tar även upp de modeller för kvalitetssäkring, till exempel med- och sambedömning, som används inom central rättning, och vad som kan åstadkommas med sådana modeller.

Det kan vara värdefullt för samtliga lärare i berörda ämnen att ta del av bedömarutbildningen. Det bör dock återigen nämnas att det ställs högre krav på de nationella proven avseende standardisering än vad som ställs på klassrumsbedömningen. De nationella proven tar därför bara upp en del av allt som lärare måste kunna för bedömning och betygssättning. Utbildningens potential för att förbättra lärares generella kompetens att bedöma och sätta betyg är därmed begränsad.

Den andra delen av utbildningen, bedömarträningen, genomförs först när en lärare har blivit rekryterad som central bedömare. Innan ett team påbörjar bedömningen av nationella prov ska alla ha tränat på att bedöma ett antal elevprestationer i Skolverkets kommande provtjänst, som redan är bedömda och har blivit godkända av teamets huvudbedömare. Kvalitetssäkring under processen upprätthålls sedan i teamet genom sambedömning samt stödet och översynen från huvudbedömaren.

Genom att ställa rimliga krav på bedömarna kommer fler att kunna arbeta med central rättning. Ett mål är att i princip alla behöriga lärare i svenska, svenska som andraspråk och engelska ska arbeta som centrala bedömare med jämna mellanrum. En stor vinst med ett högt regelbundet deltagande är att samtliga legitimerade och behöriga lärare i svenska, svenska som andraspråk och engelska kan upprätthålla sin kompetens i att bedöma nationella prov. På så sätt kan den centrala bedömningen bli en angelägenhet för alla och insynen i kvalitetssäkringen kan stärka legitimiteten för systemet.

3.5 Kvalitetskrav på huvudbedömare

Eftersom det läggs ett ansvar på huvudbedömare att upprätthålla kvaliteten på bedömningen i teamen ställs högre krav på dem. Huvudbedömarna behöver mer utbildning än den som centrala bedömare genomför. De behöver till att börja med kunna upprätthålla god överensstämmelse med normerna för bedömning för att inte leda teamet i fel riktning. För tilldelning av rollen huvudbedömare ställs därför krav på nominering och utbildning. Då det inte kommer finnas någon bas av erfarna centrala bedömare att nominera som huvudbedömare de första åren, behöver urvalet inledningsvis göras på andra grunder. Det skulle till exempel kunna vara förstelärare och lektorer som rekommenderas av rektorer eller huvudmän.

Skolverket föreslår att myndigheten ansvarar för att utveckla och löpande tillhandahålla en särskild utbildning för huvudbedömare. Utbildningen syftar till att säkerställa huvudbedömarnas förmåga till reliabla bedömningar i förhållande till provens bedömningsanvisningar. Kvalitetskraven gäller för respektive prov som ingår i systemet för central rättning.

Utbildningen för huvudbedömare består av en fördjupningskurs för att hantera kända dilemman och utmaningar med bedömning av delproven som visat sig vid utprovningarna av bedömningsanvisningarna. Utbildningen tar även upp hur administrationen av bedömningen och de tillgängliga kvalitetssäkringsverktygen fungerar. Huvudbedömare ingår i ett nätverk vars syfte är att ha en stödjande funktion.

Vid nyrekrytering av huvudbedömare bör de ha erfarenhet som centrala bedömare. Verksamma huvudbedömare kan delta i Skolverkets urvalsprocess av huvudbedömare. Skolverket utbildar sedan ett antal huvudbedömare inför aktuell provutgåva. Då huvudbedömarna i första hand har en bestämd uppgift att leda bedömningsarbetet bör de erhålla ett fast arvode där också ersättning för utbildningen ingår.

3.6 Centrala bedömare anlitas av Skolverket

Skolverket föreslår att bedömare i central rättning anlitas som uppdragstagare av Skolverket och att arbetet genomförs som en godkänd bisyssla av uppdragstagarens arbetsgivare. De centrala bedömarna beslutar själva hur många elevprestationer de har möjlighet att bedöma under en angiven bedömningsperiod och anmäler sig för ett antal paket om 40–80 elevprestationer. Paketens storlek regleras beroende på ämne och uppgiftens omfattning. Bedömarna arvoderas sedan av Skolverket för det antal paket som de slutför. Det behöver förmodligen finnas möjlighet att utöka kvoten för att slutföra arbetet från de bedömare som av någon anledning inte hinner med den kvot de antagit.

De centrala bedömarna får ingen extra ersättning för tiden med webbutbildning eftersom den är öppen för alla lärare. Den obligatoriska bedömarträningen ingår i arbetsuppgiften oavsett antal paket som bedömaren åtagit sig att bedöma.

Skolverket rekryterar bedömare för central rättning genom att marknadsföra uppdraget till lärare. De lärare som vill, anmäler sig själva till en webbutbildning. De som uppfyller kraven på behörighet och legitimation anmäler sedan intresse för att arbeta med central rättning.

Merparten av de som kvalificerar sig som bedömare bör vara yrkesverksamma lärare. Men då det råder lärarbrist, finns det skäl att även involvera legitimerade lärare som nyligen lämnat läraryrket, exempelvis pensionärer eller andra som av olika orsaker inte undervisar på heltid. Många av dem kommer att kunna arbeta heltid under bedömningsperioden och därmed minskar behovet att anlita verksamma lärare.

3.7 Processen för central rättning steg för steg

Processen som beskrivs nedan är ett förslag som bygger på att teknisk funktionalitet för de olika stegen utvecklats. Processen förutsätter även att 100 procent av elevprestationerna från utvalda delprov, det vill säga uppsatserna, bedöms centralt och blandas i en central pool. Ingen bedömning av elevprestationer för de utvalda delproven hanteras av skolan.

I. Förberedelse

1. Legitimerade och ämnesbehöriga lärare genomgår en webbkurs med godkänt resultat och anmäler sitt intresse för att bli centrala bedömare
2. Huvudbedömare rekryteras bland nominerade kandidater och utbildas
3. Skolverket förbereder bedömarträning och kalibrering
4. Centrala bedömare anlitas och delas upp i team för sambedömning online
5. Huvudbedömare utbildas i aktuell provutgåva

II. Provgenomförande

6. Eleven genomför aktuellt delprov på angivet provdatum
7. Skolan säkerställer att elevens prestationer har lämnats in
8. Skolverket samlar elevprestationer från delprov som ska bedömas centralt i en nationell pool

III: Bedömning

9. Huvudbedömare fördelar arbetet i teamen
10. Bedömare genomgår bedömarträning
11. Bedömning av prestationer påbörjas
12. Huvudbedömare övervakar arbetet i teamen och bedömer vid behov om elevprestationer

13. Huvudbedömare omfördelar elevprestationer från bedömare som inte kunnat slutföra sin kvot
14. Bedömning av prestationer avslutas

IV. Resultathantering

15. Undervisande lärare och rektor tar del av elevens resultat och bedömda prestationer från automat-, central - och lokal rättning.
16. Eleven tar del av provresultatet tillsammans med sin lärare
17. Lärare beaktar provresultatet i betygssättningen
18. Huvudmän, rektorer och lärare analyserar provresultat och betygssättning på skolorna

Resultatet på nationella prov ska särskilt beaktas vid betygssättningen, därför behöver proven bedömas innan betyg sätts. Intresseanmälan till central rättning behöver därför göras i god tid innan provgenomförandet. Skolverket får inte hamna i en situation där man inte lyckats rekrytera tillräckligt med bedömare. Teamen bör emellertid sättas samman i relativt nära anslutning till provgenomförandet. Situationer där anställda bedömare inte längre kan hantera de uppdrag de anmält sig till ska i möjligaste mån undvikas. Om bedömarträningen ska ske i provtjänsten behöver de centrala bedömarna vara anställda och ha särskild användarbehörighet innan denna kan påbörjas.

3.7.1 Process för överklagan

I flera länder där standardiserade prov bedöms centralt finns möjlighet att överklaga bedömningen av till exempel ett examensprov. Att man får överklaga beror ofta på att provresultatet tillämpas direkt vid ansökningar exempelvis högskolestudier. När någon har överklagat är det vanligt att en bedömare med huvudansvar ombedömer prestationen och resultatet av ombedömningen blir då slutgiltigt oavsett om det är högre eller lägre värde än den ursprungliga bedömningen. Skolverket bedömer inte att det finns ett behov av att utforma en process för att överklaga bedömningen från central rättning i det aktuella provsystemet. Det nationella provet är ett underlag av flera, som läraren beaktar i betygssättningen. Dessutom omfattar den centrala rättningen bara bedömning av ett delprov, alltså bara en del av provresultatet. I Skolverkets allmänna råd om betyg och betygssättning finns också instruktioner om hur lärare ska hantera provresultat som avviker på ett överraskande sätt.³⁷

---

³⁷ Skolverket (2018) *Skolverkets allmänna råd med kommentarer, Betyg och betygssättning*.

4. Åtgärder för att bibehålla lärares bedömarkompetens

Skolverkets förslag om hur central rättning kan införas innebär att hela delprov går till central rättning. Enligt regeringsuppdraget ska då Skolverket också hitta andra lösningar för hur lärares bedömarkompetens kan utvecklas.

Skolverkets förslag innebär att de muntliga delproven rättas lokalt på skolorna. Dagens rekommendationer om sambedömning, som beskrivs i bedömningsanvisningarna, kommer att finnas kvar. För gymnasieskolans högskoleförberedande program finns dessutom alltid möjlighet att genomföra de nationella proven i svenska, svenska som andraspråk kurs 1 och engelska kurs 5 som är frivilliga för skolan att genomföra och exempelvis organisera tillfällen för sambedömning lokalt. I samråd med lärare, rektorer och huvudmän har flera lyft att bedömning av de nationella proven med sambedömning betraktas som en viktig möjlighet till kompetensutveckling. Andra har påpekat att de arbetar med sambedömning av andra typer av prov och uppgifter för att stärka sin bedömarkompetens och öka likvärdig betygsättning lokalt. Men som diskuteras ovan i kapitel 1.1 är det viktigt att skilja på kompetens att bedöma nationella prov på ett reliabelt vis och den generella bedömarkompetens som krävs när lärare sätter betyg.

4.1 Åtgärder för att utveckla bedömarkompetensen på skolorna

Det finns flera möjligheter att öka kompetensen att bedöma nationella prov på skolorna. Lokal bedömning av vissa uppgifter och det muntliga delprovet är ett sätt för lärare att även fortsättningsvis upprätthålla kunskapen om hur ett nationellt prov ska bedömas. Det är också möjligt att genomgå en webbkurs för bedömning av ett prov även för de lärare som inte har tid eller möjlighet att delta i central rättning. Kurserna behandlar emellertid endast de delprov som bedöms centralt. När 100 procent av ett delprovs elevprestationer från en skola bedöms centralt är incitamenten för att gå en sådan webbkurs små för lärare som inte kan eller önskar delta i central rättning.

4.1.1 Kompetensutveckling genom deltagande i systemet med central rättning

Om central rättning byggs upp på det sätt Skolverket föreslår med team och huvudbedömare, kommer det finnas en möjlighet att kalibrera sin bedömning med lärare från andra skolor genom att delta i central rättning. Bedömare får möta hela spännvidden av kvalitet i de elevprestationer som bedöms och även sambedöma med kollegor som är vana vid mer högpresterande respektive lågpresterande elever. Dessa erfarenheter har potential att motverka relativ poängsättning i proven, det vill säga att bedömare blir strängare eller generösare i sin bedömning utifrån den erfarenhet de har av elevprestationers kvalitet. Lärare som arbetar som centrala bedömare får dessutom en god inblick i hur en kvalitetssäkrad process för bedömning kan se ut. För att upprätthålla en god bedömarkompetens på lokal nivå

är det därför viktigt att en stor del av de behöriga och legitimerade lärarna i svenska, svenska som andraspråk och engelska deltar som centrala bedömare.

4.2.2 Begränsade möjligheter till kompetensutveckling genom återkoppling av centralt bedömda prov

Möjligheterna till kompetensutveckling utifrån återkoppling på central rättning är begränsade. Om samtliga elevprestationer på skolan skickas till central rättning är incitamentet, till att börja med, litet för att sätta sig in i bedömningsanvisningar. Effekterna av externa expertbedömningar på lärares bedömningskompetens har, som tidigare nämnts, visat sig vara små eftersom det blir svårt att förmedla bedömarens motivering.³⁸ Eftersom Skolverket har bedömt att det är för svårt att garantera likvärdig kvalitet och tydlighet i fritt skrivna motiveringar till bedömningar kommer inte lärarna ha tillgång till någon individuell och nyanserad återkoppling från bedömarna utöver den som beskrivs i bedömningsanvisningen.

4.3 Kompetensutveckling via det planerade professionsprogrammet

Förutom att bedömarna får möjligheter till kompetensutveckling genom att delta i central rättning, kommer Skolverket att anordna kompletterande utbildningar i bedömning. I en promemoria som Utbildningsdepartementet skickade på remiss i juli 2021 föreslås ett professionsprogram bestående av en nationell struktur för kompetensutveckling och ett nationellt meriteringssystem.³⁹ Detta skulle ge bättre och mer relevant fortbildning och ett sammanhållet system för kompetensutveckling under hela yrkeslivet. Skolverket föreslås vara ansvarig myndighet för professionsprogrammet.

Professionsprogrammet föreslås bestå av två delar, en nationell struktur för kompetensutveckling och ett nationellt meriteringssystem. Inrättandet av en nationell struktur för kompetensutveckling syftar till att långsiktigt och strukturerat identifiera, samla och ta fram nya insatser för kompetensutveckling för skolväsendet i syfte att bredda och fördjupa kompetensen under hela yrkeslivet. Det nationella meriteringssystemet ger den som har lärarlegitimation möjlighet att ansöka om att bli meriterad lärare eller särskilt meriterad lärare. För att få ett sådant beslut ska vissa villkor vara uppfyllda till exempel gällande yrkeserfarenhet och genomförd kompetensutveckling.

Utöver det första steget in i professionen, nämligen legitimation, ska det initialt finnas två meriteringsnivåer, meriterad lärare samt särskilt meriterad lärare. Meriteringsnivån särskilt meriterad gäller för dem med en examen på forskarnivå. Båda nivåerna ska även innehålla villkor om undervisning av viss kvalitet. Syftet med meriteringssystemet är att tydliggöra karriärvägar för lärare och forskollärare.

---

³⁸ Bloxham, S. (2009), Marking and moderation in the UK: False assumptions and wasted resources. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 34(2), s209–220.

³⁹ Utbildningsdepartementet. (2021), Promemoria: Professionsprogram för rektorer, lärare och forskollärare, U2021/03373.

Professionsprogrammets betydelse för uppdraget om central rättning är tvådelat. Den nationella strukturen för kompetensutveckling som programmet innebär skulle kunna användas för att långsiktigt och strukturerat identifiera, samla och ta fram nya insatser för att utveckla likvärdig bedömning och betygssättning. Det skulle även kunna innebära att lärare som vill bli meriterade lärare inom området bedömning visar sina yrkeskunskaper genom att agera central bedömare eller huvudbedömare av nationella prov.

5. Organisation för central rättning

I den modell för central rättning som Skolverket föreslår skulle myndigheten själv få ansvaret både för att utbilda och rekrytera bedömare och för att arbetet utförs, se nedan. Central rättning är i så fall en ny uppgift för Skolverket och myndigheten kommer att behöva skapa en organisatorisk hemvist för denna nya verksamhet på Skolverket. I denna rapport beskriver vi dock inte konkret hur Skolverket skulle kunna organiseras då detta arbete är för omfattande för nuvarande utredning. Det finns ett antal parametrar som behöver fastställas redan i samband med detta förslag. Ett flertal nya tjänster behöver inrättas för att administrera det centrala rättningsarbetet. Förvaltningen av Skolverkets provtjänst påverkas. Bland annat behöver en särskild organisation för support till de centrala bedömarna inrättas och den planerade provtjänsten kommer att behöva utvecklas i takt med att systemet för central rättning implementeras och utvärderas.

Provperioder och fördelning av datum för de nuvarande nationella proven kan också behöva förändras. Tidsspannen mellan provtillfällena kommer att behöva planeras utifrån att perioderna för rättning behöver vara så långa som möjligt för att rättningen ska hinnas med, samtidigt som lärarna behöver resultaten i god tid för sin betygssättning.

5.1 Ansvaret för central rättning bör ligga på Skolverket

Att arbetet för central rättning ska ligga på Skolverket är inte givet. Skolinspektionen har, som nämnts, haft återkommande uppdrag att omdöma nationella prov och myndigheten har därmed erfarenhet av att organisera bedömning i mindre skala. Men central rättning av nationella prov har ett helt annat syfte, som knappast kan sägas ligga inom ramen för Skolinspektionens ansvarsområde. Skolinspektionen upphandlade tjänsten för omdöming av tredje part, vilket Skolverket också skulle kunna göra. Det är dock stor skillnad mellan att bedöma ett förhållandevis litet antal redan bedömda och betygssatta delprov och att bedöma cirka 400 000 delprov som alla har stor betydelse för elevens resultat på det aktuella nationella provet. Skolverket bedömer att riskerna för spridning av provinnehåll och svårigheter med att upprätthålla likvärdighet och kvalitet i bedömningen är för stora om myndigheten skulle upphandla tjänsterna av fristående aktörer. Dessutom bedömer Skolverket det inte vara förenligt med uppdragsbeskrivningen då det specificeras att central rättning ska organiseras av en myndighet. I sammanhanget kan det dock nämnas att Finland organiserar central rättning av examensprov inom en egen myndighet under utbildnings- och kulturdepartementet, se avsnitt 1:2.

Skolverket bedömer att det är effektivast att utforma en organisation utifrån det faktum att kunskaper om de nationella provens konstruktion och genomförande är avgörande. Det är därför lämpligast att samma myndighet som ansvarar för att ta fram nationella prov även står för utbildning och administration av bedömningsarbetet. Verksamheten bör också finnas i samma organisation som den

kommande digitala provtjänsten, där proven administreras, genomförs och bedöms. Drift och support av central rättning inom ramen för provtjänsten bör också förvaltas av den organisation som ansvarar för provtjänsten i sin helhet. Dessutom bedömer Skolverket att kostnader för implementering av systemet kan hållas nere genom ett effektivt nyttjande av befintlig kompetent personal på Skolverkets olika avdelningar. Med utgångspunkt i dessa överväganden bedömer Skolverket att det är myndigheten som ska ansvara för central rättning av nationella prov.

5.2 Nya tjänster behöver inrättas på Skolverket

Skolverket kommer att behöva anställa personal som har till uppgift att bereda utbildning, rekrytering och samordning av central rättning. Nedan följer några exempel på arbetsuppgifter som kommer att behöva utföras av myndigheten:

- Ge lärare åtkomst till de provspecifika webbutbildningarna i att bedöma nationella prov.
- Hantera intresseanmälan från och göra urval av lärare som vill delta i central rättning och som är legitimerade samt verifiera att dessa genomfört webbutbildningen.
- Verifiera att det finns tillräckligt många bedömare för att hantera de elevprestationer som förväntas samlas in.
- Hantera urval och rekrytering av huvudbedömare.
- Anordna utbildning för huvudbedömare i aktuell provutgåva.
- Rekrytera huvudbedömare för den aktuella terminen.
- Tillsammans med huvudbedömare dela upp bedömarna i team.
- Bereda bedömarträning och kalibrering i provplattformen.
- Verifiera att samtliga elevprestationer samlats in för central rättning.
- Samordna huvudbedömarnas arbete och verifiera att alla teamen bedömt sina kvoter.
- Teknisk support till användarna i systemet.

5.3 Förändring av perioder för bedömning under året

Provdatumens fördelning över året kan komma att påverkas av central rättning. Inte sällan är lärare i svenska också lärare i engelska. Skolverket föreslår en period för bedömning om minst fyra veckor per prov. Om bedömningsperioderna för proven i ämnena överlappar eller ligger för nära varandra kan systemet med central rättning i de olika ämnena behöva konkurrera om tillgängliga lärare. Om de delprov som ska bedömas centralt kunde genomföras veckan före ett lov, skulle bedömarna ha mer tillgänglig tid att bedöma elevprestationer och fler lärare skulle dessutom troligen anmäla sig som centrala bedömare. Det innebär dock att proven behöver ligga tidigare på terminerna, vilket i sin tur kan påverka lärares möjlighet att hinna med den undervisning eleven behöver inför proven. Det blir också mer tid mellan provgenomförandet och betygssättning, vilket minskar användbarheten

av provresultatet för betygssättningen. En längre period för bedömning skulle göra systemet mer robust eftersom arbetsbelastningen för de centrala bedömarna sprids ut över en längre tid. Men eftersom de nationella proven ingår som ett viktigt underlag vid lärares betygssättning begränsas möjligheterna att förlänga perioderna för bedömning med nuvarande organisation av provsystemet.

5.4 Behov av föreskrifter med mera som reglerar central rättning

I arbetet med digitaliseringen av proven ser Skolverket att flera bestämmelser som styr proven kan behöva revideras. Skolverket kommer att behöva utökad föreskriftsrätt kopplat både till digitala nationella prov och till central rättning. Men vilka bestämmelser och vilka anpassningar som behöver göras är inte klart.

Skolverket behöver föreskriva eller ta fram riktlinjer om vad huvudmän behöver ha på plats för att aktuella delprov ska skickas till central rättning, vilket kan innebära tillägg till vad som kommer regleras i provföreskrifterna för digitala nationella prov. Sådana föreskrifter behöver vara specifika för respektive skolform och specificera vilka prov och delprov som omfattas av central rättning för de olika skolformerna. Proverioder behöver vidare regleras.

Flera regleringar angående anlitande och arvodering av centrala bedömare kan göras genom avtal. Det kan emellertid finnas behov av att föreskriva om vad som krävs för att myndigheten ska kunna rekrytera en central bedömare respektive huvudbedömare samt om en obligatorisk utbildning för dessa. Om Skolverket ges det utökade uppdraget att ansvara för den centrala rättningen, ser myndigheten det som önskvärt att detta uppdrag tydligt regleras.

6 Tidplan för införande av central rättning

Skolverket bedömer att införandet av central rättning bör föregås av ett omfattande arbete för att specificera behov och utveckla lösningar i Skolverkets kommande provtjänst. Planering och utveckling bör inkludera tekniska flödestester på Skolverket och försök inom de 100 skolorna, som ingår i försöksverksamheten för digitalisering av nationella prov. Skolverket föreslår att samtliga digitala prov först genomförs i två år med lokal bedömning så att alla lärare, kan sätta sig in i hur bedömning fungerar i det nya digitala nationella provsystemet. Tiden kommer också att behövas av andra skäl. För det första kommer inte alla skolor att vara redo för att genomföra proven digitalt redan det första året med digitala prov. Det behövs därför ytterligare ett år för att säkerställa att den stora majoriteten av huvudmän och skolor har genomfört och bedömt de aktuella proven digitalt. För det andra behöver vi testa central rättning i mindre skala under det tredje året. Skolverket väljer då ut ett antal huvudmän för att prova på organisationen. Först det fjärde året introduceras central rättning för samtliga skolor på aktuell kurs och årskurs (exklusive den kommunala vuxenutbildningen). De tre stegen introduceras sedan i samma ordning för de aktuella proven.

Detta innebär att proven i svenska och svenska som andraspråk i kurs 3 och engelska kurs 6 skulle kunna komma att bedömas centralt för samtliga elever höstterminen 2027. Proven i svenska, svenska som andraspråk i årskurs 9 skulle då bedömas centralt vårterminen 2029. Då skulle cirka 400 000 delprov bedömas centralt.

6.1 Central rättning och extern bedömning på 100 försöksskolor

Skolverket har fått i uppdrag⁴⁰ att, inom försöksverksamheten för digitaliseringen av nationella prov, utreda möjligheterna både för extern bedömning⁴¹ och för central rättning. Skolverket har cirka 100 skolor, fördelade mellan olika skolformer, till sitt förfogande för att undersöka effekterna på likvärdigheten av bedömningen. Studien kan bidra på flera sätt till insikt om hur ett system med central rättning kan fungera. Bedömningens reliabilitet kan till exempel undersökas genom att flera bedömare tilldelas samma elevprestationer att bedöma inom och utom organisationen för central rättning. Processerna i Skolverkets kommande provtjänst kan också undersökas. Det kan exempelvis finnas tekniska begränsningar eller utmaningar i användning och organisation som blir synliga först när lärare från försöksskolorna får bedöma elevprestationer online i team.

---

⁴⁰ Utbildningsdepartementet. *Ändring av uppdraget att digitalisera de nationella proven m.m.* U2021/03346

⁴¹ Vid extern bedömning ska en lärare som inte är elevens undervisande lärare bedöma elevens lösning av ett nationellt prov, exempelvis en lärare från en annan skola eller huvudman.

6.2 Test i mindre skala

När den första omgången digitala prov har genomförts och bedömts lokalt bör test genomföras där en mindre andel av proven bedöms centralt. Syftet är att de svårigheter som visat sig under testperioden antingen kan justeras eller åtgärdas inför ett fullskaligt införande av central rättning. Exempelvis kan 10 procent av ett provs elevprestationer väljas ut. Urvalet görs genom att samtliga delprov från ett antal huvudmän väljs ut för central rättning. Under denna period undersöks såväl bedömaröverensstämelsen som möjligheten att anlita och organisera bedömare och huvudbedömare i ett kvalitetssäkrat bedömningsarbete. Men detta innebär inte att organisationen är färdigutvecklad när alla de aktuella delproven bedöms centralt. Central rättning av nationella prov är en stor förändring som Sverige saknar tidigare erfarenhet av. Dessutom ska bedömningen av de nationella proven genomföras i Skolverkets digitala provtjänst, vilket också är en ny erfarenhet för både Sveriges lärare och Skolverket. Troligen kommer det därför att dröja flera år innan Skolverket har hittat en fullt ut fungerande form för central rättning.

6.3 Övergripande tidplan för aktiviteter inför införandet av central rättning

Skolverket föreslår alltså att central rättning införs stegvis och påbörjas med tester. Fram till dess behöver regeringen ge nödvändiga uppdrag till Skolverket, och myndigheten behöver förbereda och testa systemet. En möjlig tidplan för införandet skulle kunna se ut enligt nedan. Tidplanen ska ses som en möjlig tågordning för genomförande och bygger på att regeringen ger uppdraget och på annat sätt skapar förutsättningar för genomförandet.

2022

- Regeringen ändrar Skolverkets instruktion så att Skolverket får i uppdrag att ansvara för central rättning av nationella prov och Skolverkets generaldirektör beslutar hur den nya verksamheten för central rättning ska organiseras på myndigheten
- Skolverket planerar test inom ramen för försöksverksamheten
- Skolverket påbörjar arbetet med föreskrifter

2023

- Skolverket genomför tester av central rättning inom ramen för försöksverksamheten

2024

- Lokal bedömning av digitala nationella prov påbörjas hösten 2024.
- Skolverket utvärderar tester av central rättning inom ramen för försöksverksamheten

- Stödinsatser för införandet av central rättning påbörjas
- Skolverket tar fram en plan för information om central rättning, bland annat med innehåll till en webbplats som ligger på skolverket.se med information om central rättning och hur centrala bedömare rekryteras.
- Skolverket anställer personal bland annat för att bygga upp administrationen kring rekryteringen av centrala bedömare.

2025

- Skolverket påbörjar utveckling och test av central rättning i den kommande digitala provtjänsten
- Skolverket träffar överenskommelser med de lärosäten som konstruerar nationella prov i svenska, svenska som andraspråk och engelska om att ta fram webbkurser och provspecifika utbildningar för centrala bedömare och huvudbedömare.
- Skolverket startar en marknadsföringskampanj för att rekrytera bedömare.

2026

- Skolverket fortsätter utveckling och test av central rättning i den digitala provtjänsten
- Skolverket lanserar den första webbutbildningen för lärare som vill bli central bedömare.
- Skolverket påbörjar rekrytering och utbildning av huvudbedömare.
- Skolverket implementerar en organisation för support runt provtjänsten avseende central rättning.
- Skolverket anpassar vid behov drift och support av provtjänsten till central rättning
- Central rättning av digitala nationella prov testas i liten skala höstterminen.

2027

- Skolverket rekryterar bedömare till proven på gymnasial nivå svenska kurs 3 och engelska kurs 6 som ska bedömas under höstterminen.
- Utbildning i Skolverkets provtjänst av centrala bedömare startar.
- Central rättning påbörjas under höstterminen.

6.4 Implementering av central rättning nationellt

Skolverket föreslår att central rättning sedan införs enligt följande:

- Höstterminen 2026: Tester av central rättning i liten skala av nationella prov i svenska, svenska som andraspråk kurs 3 och engelska kurs 6
- Höstterminen 2027: Central rättning genomförs av nationella prov i svenska och svenska som andraspråk kurs 3 och engelska kurs 6

- Vårterminen 2028: Tester av central rättning genomförs i liten skala av nationella prov i svenska, svenska som andraspråk och engelska i årskurs 9
- Vårterminen 2029: Central rättning genomförs av nationella prov i svenska, svenska som andraspråk och engelska i årskurs 9.

7 Konsekvensanalys av förslagen

Konsekvensanalysen som presenteras i kapitlet omfattar dels de områden som regeringen pekade ut i uppdraget, det vill säga, pedagogiska, organisatoriska och ekonomiska konsekvenser, dels områden som visat sig vara viktiga att beakta i Skolverkets utredningar.

7.1 Pedagogiska konsekvenser

Reformer som på olika sätt inverkar på lärares förutsättningar att planera, genomföra och följa upp undervisningen har pedagogiska konsekvenser. Det vill säga de påverkar skolans kapacitet att på olika sätt vara ett stöd i elevernas lärande.

Skolverkets förslag till central rättning ligger inom ramen för nuvarande prov- respektive betygssystem, och är begränsat till vissa årskurser och prov enligt regeringsuppdraget. Lärare förväntas utföra det centrala bedömningsarbetet utanför sin ordinarie lärartjänst på frivillig basis, och därför bedöms att konsekvenserna av förslagen för utbildningen och undervisningen totalt sett att bli begränsade.

Med Skolverkets förslag till central rättning kommer lärare i de ämnen och årskurser som omfattas av central rättning, till skillnad mot idag, att ha tillgång till ett provresultat som omfattar både lokalt och centralt bedömda delar som ett underlag att särskilt beakta vid betygssättningen. Givet att den centrala rättningen därtill genomförs under noggrann kvalitetssäkring, kommer de nationella provresultaten ge lärare bättre förutsättningar att sätta rättvisa och likvärdiga betyg.

I praktiken är det framför allt på gruppnivå som ett externt utlåtande blir intressant. Att ett enskilt provresultat avviker på ett oväntat sätt kan förklaras som ett fel i bedömningen. I en klass är det emellertid helt olika bedömare som bedömt varje elevs text i central rättning. Om det är vanligt i undervisningsgruppen att centralt rättade prestationer gett ett oväntat högre eller lägre resultat finns det god anledning för läraren att tänka att hen varit för sträng eller generös i sin tolkning av betygsnivåerna.

Förslaget innehåller alltså ingen förändring av bestämmelserna för hur lärarna ska använda resultaten från provet vid betygssättningen. Det finns en risk att vissa lärare i mindre grad är benägna att beakta centralt bedömda delprov vid betygssättningen eftersom de själva inte gjort bedömningen. Det kan handla om att den undervisande läraren inte förstår eller delar den bedömning som den centrala bedömaren gjort. Den önskade effekten med mer likvärdig betygssättning uteblir då trots att proven bedömts mer reliabelt. Det kan också finnas en risk att lärare låter provresultaten styra betygssättningen för mycket när de är centralt bedömda.

För att säkerställa att resultat från centralt bedömda elevprestationer får en än mer likvärdig effekt på elevernas betyg skulle en tydligare reglering krävas. Sådana regleringar diskuteras i en rapport som Skolverket tidigare har gett ut, *Likvärdiga betyg och meritvärden*.⁴²

7.1.1 Konsekvenser för undervisningen

Skolverkets förslag innebär inte att de centralt rättade proven blir mer styrande för en elevs betyg (jämför slutprov eller examensprov) eller att skolan behöver stå till svars för resultaten på ett annat sätt än tidigare. Det är ändå möjligt att central rättning i ökad utsträckning kan påverka undervisningen så att den blir mer inriktad mot förberedelser inför de nationella proven. Men eftersom enbart skriftlig produktion föreslås omfattas av central rättning kommer en sådan ökning av påverkan på undervisningen sannolikt att bli begränsad.

7.1.2 Konsekvenser för sambedömning av elevprestationer på skolor

Det är vanligt att skolor organiserar olika typer av sambedömning av nationella prov.⁴³ Det är dessutom väl känt att i till exempel svenska och svenska som andraspråk används sambedömning framför allt i de delprov som prövar skriftlig produktion.⁴⁴ De huvudmän, rektorer och lärare som Skolverket har varit i kontakt med inom ramen för utredningen framhåller att sambedömning av nationella prov också ger en god kompetensutveckling i frågor som rör bedömning av den typ av skriftlig produktion som delproven omfattar.

Det finns en risk att sambedömningen av nationella prov mellan lärare i berörda ämnen kommer att minska med central rättning. Det finns emellertid ingenting i förslaget som hindrar lärare från att fortsätta arbeta med sambedömning av eget producerat underlag, såsom prov och uppgifter, eller tillsammans diskutera centralt bedömda provuppgifter under förutsättning att provmaterialets sekretess upprätthålls. Huvudmän, rektorer och lärare påpekar att det finns en risk för att lärare i lägre grad kommer ägna sig åt sambedömning på skolan, om deras ansvar för att bedöma de nationella proven minskar eller försvinner. Mot detta kan ställas att en stor del av Sveriges lärare, i berörda ämnen och nivåer, kommer att delta i central rättning på några års sikt. I denna centrala bedömning ingår sambedömning mellan lärare från olika skolor över hela Sverige. Skolverket bedömer att detta väger upp eventuella förluster av minskad sambedömning

7.1.3 Konsekvenser för lärares arbetsbelastning

Det är samma mängd elevprestationer som ska bedömas vare sig bedömningen sker lokalt eller centralt. Skolverkets förslag för central rättning innebär att en del av arbetet med bedömning av nationella prov omfördelas från att vara en del av en stor mängd lärares ordinarie tjänst till att bli en bisyssla för en mindre mängd

---

⁴² Skolverket (2020). *Likvärdiga betyg och meritvärden - Ett kunskapsunderlag om modeller för att främja betygets och meritvärdenas likvärdighet*. Rapport 2020:7

⁴³ SOU (2016:25). *Likvärdigt, rättssäkert och effektivt – ett nytt nationellt system för kunskapsbedömning*, s. 115.

⁴⁴ Skolverket (2014). *Så tycker lärarna om de nationella proven 2013*. Rapport 404.

bedömare. Det totala arbetet som skall utföras av lärare (yrkesverksamma eller inte) kan emellertid inte minskas så länge vi ställer krav på att bedömningen genomförs av behöriga och legitimerade lärare.

Arbetsuppgiften arvoderas och den är frivillig för lärare att åta sig. Icke desto mindre kommer den att innebära en ökad arbetsbelastning för de undervisande lärare som åtar sig uppdraget. Enligt de organisatoriska konsekvenserna som beskrivs nedan kan upp till 25 procent av verksamma legitimerade och ämnesbehöriga lärare att behöva tas i anspråk för central rättning för ett prov. Men Skolverket räknar också med att kunna anlita ett antal nyligen pensionerade lärare eller lärare som numera har ett annat arbete. Det innebär ett en stor andel av de verksamma lärarna trots allt får en minskad arbetsbelastning.

Det kan finnas en risk att det arvoderade uppdraget som central bedömare går ut över lärarens övriga arbetsuppgifter. Det är dock alltid arbetsgivaren som godkänner bisysslan. Rektor kan alltså avslå en lärares önskan att bli central bedömare exempelvis med hänvisning till en hög arbetsbelastning.

Det finns en risk att lärare som inte litar på bedömningen av det aktuella delprovet bedömer om elevernas uppsatser på egen hand, vilket skulle innebära en ökad arbetsbelastning för läraren. Lärare kommer emellertid inte kunna ändra delprovspoängen eller den totala provpoängen i plattformen. Det centralt bedömda delprovet har också en begränsad påverkan på det slutliga provbetyget.

7.2 Organisatoriska konsekvenser

En detaljerad organisationsmodell har inte utformats i denna rapport. Skolverket kan emellertid redan nu se konsekvenser för arbetsfördelning, provperioder och reglering.

Central rättning av de aktuella nationella proven ska, enligt regeringsuppdraget, genomföras i den provtjänst för digitala nationella prov som Skolverket tar fram. Skolverket saknar dessutom erfarenhet av att organisera central rättning digitalt. Det innebär att det är mycket svårt att säkert säga vilka organisatoriska konsekvenser förslaget kan få. Erfarenheter från arbetet med att digitalisera de nationella proven visar också att det är svårt att säga hur mycket tid och resurser ett projekt av den här storleken kommer att kräva. Därför kan Skolverket inte bortse från risken att projektet med central rättning kommer kräva mer resurser och tid än vad beräkningarna nedan visar.

7.2.1 Rekryteringen av tillräckligt många bedömare är en förutsättning

Det kan finnas en risk att Skolverket inte lyckas rekrytera tillräckligt många bedömare i ett system som helt bygger på frivillighet. Skolverket blir också beroende av att arbetsgivare godkänner bisysslan. För att hantera den risken behöver Skolverket i god tid ta upp anmälningar för intresse och om det visar sig

att arbetskraften inte räcker till får central rättning förklaras inställd och delproven behöver då bedömas på skolorna.

I den omvärldsanalys som har genomförts inom ramen för uppdraget konstaterar Skolverket dock att central rättning både i våra nordiska grannländer, i USA och runt om i Europa organiseras med verksamma lärare, som genomför bedömningen som arvoderad bisyssla. Skolinspektionen organiserade också sin ombedömning av nationella prov på ett sådant sätt utan att uppleva svårigheter med att rekrytera lärare som bedömare. Tvärtom fick de tacka nej till lärare som ville åta sig bedömning av nationella prov som bisyssla.

I tabell 1 och 2 redovisas hur många lärare som behöver tas i anspråk för central rättning för de olika delproven i förhållande till det totala antalet ämnesbehöriga och legitimerade lärare som tjänstgör i skolan. Beräkningarna utgår från att varje bedömare i genomsnitt bedömer två paket med elevprestationer. För delproven i svenska och svenska som andraspråk motsvarar det 100 elevlösningar. Men pensionärer och övriga, som inte är verksamma inom skolan, skulle kunna åta sig fler paket och de är inte inräknade i tabellerna. Behovet av verksamma lärare kommer alltså troligen att bli lägre än vad som redovisas i tabellerna 1 och 2.

Tabell 1. Antal och andel ämnesbehöriga lärare grundskolans årskurs 7–9, svenska, svenska som andraspråk och engelska, läsåret 2020/21 i förhållande till antal lärare som behövs för central rättning.

	Tjänstgörande lärare		Behov för central rättning	
	Antal totalt	Legitimerade och ämnesbehöriga	Lärare som i genomsnitt bedömer 2 paket	
		Antal	Andel (%)	
Engelska	6 664	4 377	65,7	1 000
Svenska	7 421	5 143	69,3	1 300
Svenska som andraspråk	2 519	1 056	41,9	200
Totalt	-	-	-	2 500

Källa: Skolverkets statistik i tabeller. Grundskolan tabell 8A: Anställda med lärarlegitimation med behörighet i ämne läsåret 2020/2021.

Tabell 2. Antal och andel ämnesbehöriga lärare i gymnasieskolan, svenska, svenska som andraspråk och engelska, läsåret 2020/2021 i förhållande till antal lärare som behövs för central rättning.

	Tjänstgörande lärare		Behov för central rättning	
	Antal totalt	Legitimerade och ämnesbehöriga	Lärare som i genomsnitt bedömer 2 paket	
		Antal	Andel (%)	
Engelska	3 785	3 236	85,5	700
Svenska	4 356	3 842	88,2	1 100
Svenska som andraspråk	1 292	498	38,5	100
Totalt	-	-	-	1 900

Källa: Skolverkets statistik i tabeller. Gymnasieskolan tabell 8A: Anställda med lärarlegitimation med behörighet i ämne (exklusive introduktionsprogram) läsåret 2020/2021.

7.4 Kostnaderna för förslaget

Följande huvudsakliga kostnader går att se som följd av förslaget.

7.4.1 Ersättning för bedömning av prov

I 2020 års redovisning utgick Skolverket från Skolinspektionens ombedömningar när antalet prov per bedömare och kostnad per prov skulle beräknas. Myndigheten utgick ifrån att varje bedömare kunde bedöma 400 prov med ett arvode om 175 kronor per prov. Samtidigt tog Skolverket då ingen hänsyn till att rättningsperioden för nationella prov behöver vara betydligt kortare eftersom provresultatet utgör ett av underlagen inför betygssättningen. Dessutom har samråd med verksamma lärare visat att det är stor skillnad på att bedöma ett delprov i svenska eller svenska som andraspråk i kurs 3 jämfört med ett i engelska för årskurs 9. Därför har Skolverket sett över och modifierat beräkningen i denna redovisning. Siffrorna nedan ska ses som en uppskattning. Det är svårt att förutsäga var ersättningsnivåer behöver ligga flera år fram i tiden.

I tabellen nedan utgår Skolverket från beräkningarna i 2020 års redovisning men har höjt arvodet från 175 kronor till 200 kronor per prov i svenska och svenska som andraspråk för årskurs 9. Vi har utgått ifrån att paket med elevlösningar där ett paket omfattar 50 prov inom svenska och svenska som andraspråk i årskurs 9. Paketens storlek varierar sedan mellan olika ämnen och delprov beroende på beräknad arbetsinsats, se nedan i tabell 3. Det innebär att ersättningen för ett paket blir densamma oavsett ämne och årskurs. Ersättningen per paket är 10 000 kr. I den summan ingår skatt och sociala avgifter. Paketens storlek är en uppskattning och de kommer att behöva ses över inom ramen för försöksverksamheten och de tester som Skolverket planerar att genomföra. Ersättningen bör emellertid öka på sikt. Beräkningarna i tabell 3 nedan är gjord på att varje bedömare tar två paket var och att huvudbedömarna leder två team med cirka 10 bedömare var. För huvudbedömarna utgår ett fast arvode på 15 000 kronor per provperiod, samt en ersättning för huvudbedömarutbildningen på 2 400 kronor. Huvudbedömarna ersätts alltså med en summa på 17 400 kronor per provperiod. I dessa arvoden ingår skatt och sociala avgifter.

Tabell 3. Kostnader för bedömning i förhållande till antalet genomförda prov.

Prov	Antal prov	Antal delprov per paket	Antal paket	Antal huvudbedömare	Kostnad bedömare	Kostnad huvudbedömare
Engelska gy 6 HT	3 000	70	43	3	430 000 kr	52 200 kr
Engelska gy 6 VT	82 000	70	1 171	30	11 710 000 kr	522 000 kr
Svenska och svenska som andraspråk gy 3 HT	4 500	40	113	5	1 130 000 kr	87 000 kr
Svenska och svenska som andraspråk gy 3 VT	71 000	40	1 775	45	17 750 000 kr	783 000 kr
Engelska åk 9 VT	130 000	80	1 625	41	16 250 000 kr	713 000 kr
Svenska och svenska som andraspråk åk 9 VT	130 000	50	2 600	65	26 000 000 kr	1 131 000 kr
TOTALKOSTNAD för arvoden 2029					73 270 000 kr	3 288 200 kr

Om regeringen beslutar sig för att även inkludera gymnasiekurserna för svenska och svenska som andraspråk kurs 1, engelska kurs 5 samt årskurs 6 tillkommer kostnader enligt tabell 4.

Tabell 4. Kostnader för att lägga till central rättning för svenska, svenska som andraspråk kurs 1, engelska kurs 5 och årskurs 6.

Prov	Antal prov	Antal delprov per paket	Antal paket	Antal huvudbedömare	Kostnad bedömare	Kostnad huvudbedömare
Svenska och svenska som andraspråk gy 1 HT	3 000	40	75	3	750 000 kr	45 000 kr
Svenska och svenska som andraspråk gy 1 VT	84 000	40	2 100	53	21 000 000 kr	795 000 kr
Engelska åk 6	130 000	80	1 625	41	16 250 000 kr	713 000 kr
Svenska och svenska som andraspråk åk 6	130 000	50	2 600	65	26 000 000 kr	1 131 000 kr

7.4.2 Utveckla bedömarutbildningar

Sex provspecifika bedömarutbildningar behöver tas fram. Baserat på kostnader som Skolverket haft för tidigare webbutbildningar kan varje utbildning uppskattas kosta cirka 1 miljon kronor, vilket innebär en kostnad på 6 miljoner kronor för utvecklingen av utbildningarna.

Vidare kommer utbildningen även innebära en mindre kostnadsökning för konstruktion av de nationella proven. Förutom elevexemplen som finns redan idag i bedömningsanvisningarna, behöver det även väljas ut elevexempel som ska användas till bedömarträning och kalibrering av pågående bedömning.

7.4.3 Implementeringsinsatser i samband med införandet

Förändringar får, som tidigare har nämnts, bättre förutsättningar att lyckas om skolans personal både får förutsättningar för att förverkliga en reform, förstå hur de ska göra och också är villiga att delta i arbetet med reformen. I samband med och inför införandet av det föreslagna systemet med central rättning kan det därför behövas implementeringsinsatser i form av exempelvis konferenser och informationsmaterial. Baserat på tidigare erfarenheter bedömer Skolverket att kostnaderna för dylika insatser kommer att uppgå till omkring 2 miljoner kronor i samband med införandet.

7.4.4 Lönekostnad för organisation av central rättning

Enligt förslaget ska Skolverket inrätta en verksamhet som bland annat ansvarar för urval och utbildning av huvudbedömare. Skolverket behöver också hantera handläggningen och beslut i samband med rekrytering av bedömare. Uppskattningsvis behöver 10 - 15 tjänstepersoner vara knutna till Skolverket för att utföra dessa uppgifter.

Baserat på en uppskattad lön på mellan 45 000 och 55 000 kronor kr per månad per tjänsteperson och ett genomsnitt på det uppskattade antalet personer skulle lönekostnaden för dem uppgå till cirka 11,5 miljoner kronor.

7.3.7 Sammanställning av kostnader

Skolverket bedömer att systemet med central rättning enligt förslaget kommer att kosta 14 miljoner kronor att utveckla och implementera. När central rättning sedan har införts i full skala uppskattas den årliga kostnaden till cirka 92 miljoner kronor. I tabell 5 redovisas dels kostnaderna för att införa organisationen för central rättning dels den årliga kostnaden för ett fullt uppbyggt system. I tidsperioden mellan 2026 och 2029 är den årliga kostnaden lägre på grund av stegvis införande.

Tabell 5. Sammanställning av kostnader för av central rättning

	Införande	Drift (årligen f.o.m. 2029)
Utveckla och genomföra bedömarutbildningar (bedömare och huvudbedömare)	6 000 000 kr	1 300 000 kr
Implementeringsinsatser	2 000 000 kr	
Ersättning för bedömning av prov		76 558 200 kr
Lönekostnad på Skolverket		11 500 000 kr
Ersättning för tid för huvudbedömarutbildningen	4 000 000 kr	2 000 000 kr
Teknisk utveckling	2 000 000 kr	1 000 000 kr
TOTAL	14 000 000 kr	92 358 200 kr

7.4 Konsekvenser för eleverna

Barn som är bosatta i Sverige har skolplikt⁴⁵. Reformen av skolan har således nästan alltid på ett eller annat sätt konsekvenser för barn och ungdomar. Dessutom får i princip alla elever undervisning i svenska eller svenska som andraspråk och i engelska. Skolverket kan alltså konstatera att alla elever i grundskolan och i gymnasieskolan kommer att beröras av förslaget.

Även om central rättning upplevs ge en mer nationellt likvärdig bedömning kan det emellertid finnas subjektiva känslor hos elever att de förlorar på att någon annan än deras lärare bedömer deras prestationer. Det kan till exempel handla om att bedömare som ingår i central rättning skulle bedöma deras prestation strängare än deras egen lärare hade gjort. På samma sätt finns det givetvis elever som tror att de vinner på att någon annan än deras lärare bedömer prestationerna med förhoppningen att den centrala bedömningen kommer ge dem fler poäng.

Många elever känner sig stressade av de nationella proven.⁴⁶ Ju mer high stake ett prov är, det vill säga ju större betydelse provet har för eleven, och i förlängningen för elevens framtida möjligheter, desto mer stressande är det. Även om förslaget inte innebär att betydelsen av de nationella proven för elevernas betyg faktiskt kommer att öka, finns det en påtaglig risk att centralt bedömda nationella prov kommer att uppfattas som mer high stake och därmed skapa mer stress inför varje provtillfälle. I intervjuer med representanter för elevorganisationerna framkom också en oro över att elever kan känna mer stress när de inte vet vem som rättar deras provsvar.

⁴⁵ 7 kap. 2 § skollagen

⁴⁶ SOU 2016:25. *Likvärdigt, rättssäkert och effektivt. Ett nytt nationellt system för kunskapsbedömning*, s. 355.

7.5 Avslutande diskussion

Skolverket bedömer att det finns flera fördelar med att införa central rättning av nationella prov. Elever kommer att få ett provresultat som är mer reliabelt och rättvist än idag eftersom de delprov som bedöms centralt omfattas av en gedigen kvalitetssäkring och att flera olika personer, som arbetar tillsammans i team, alltid kommer vara inblandade i bedömningen av varje prov. Eftersom bedömarna som kollektiv har erfarenhet av elevprestationer på många olika nivåer, motverkar det effekterna av relativ bedömning av uppsatserna. Det innebär att likvärdigheten i bedömningen av nationella prov bör öka på nationell nivå, vilket i sin tur är ett steg mot en mer likvärdig betygssättning över landet. Central rättning innebär även nationella nätverk av bedömare, vilket är kompetensutvecklande. De lärare som väljer att inte arbeta i systemet med central rättning får mer tid som kan användas för att exempelvis planera undervisningen.

Om regeringen beslutar att genomföra reformen vill Skolverket betona att central rättning är något som myndigheten och Sveriges skolor saknar erfarenhet av. Vi har inte heller erfarenhet av att genomföra eller organisera bedömning i en digital provtjänst. Det är därför svårt att överblicka den faktiska förbättringen av likvärdigheten när vissa delprov rättas centralt. Detta ska också ses i ljuset av att reformen kommer ta stora resurser i anspråk.